

Stockholms
universitet

Kriminologiska institutionen

Synen på straff

En metodstudie baserad på vinjetter

Examensarbete 1 15 hp

Kriminologi

Examensarbete 1, Avancerad nivå (15 hp)

Vårterminen 2009

Klara Hermansson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	
INLEDNING	1
Varför studera människors syn på straff?	1
En pilotstudie om synen på straff – syfte och frågeställningar	2
Varför ”synen på straff”?	3
Den svenska kriminalpolitikens utveckling	4
Vad vet vi idag om allmänhetens syn på straff?	6
TEORI	11
Vetenskapsteoretisk utgångspunkt	11
Dansk undersökning om allmänhetens syn på straff	12
STUDIENS GENOMFÖRANDE	14
Val av metod	14
Enkätens utformande	15
Skillnader mellan min och Balvigs studie	17
Urval och besvarande av enkäten	18
Mått på samband	19
RESULTAT OCH ANALYS	19
Hur tror studenterna att en domstol skulle döma?	20
Vilket straff anser studenterna själva är passande?	22
Vilket straff tror studenterna att människor i allmänhet anser är passande?	24
En alternativ enkätkonstruktion	27
Metodologisk jämförelse av enkäterna	29
<i>Påverkar vem man är ens syn på straff?</i>	<i>29</i>
<i>Påverkar manipulationerna av gärningsmannen synen på straff?</i>	<i>31</i>
AVSLUTANDE DISKUSSION	33
Framtida forskning	35
LITTERATUR	37
BILAGOR	40

SAMMANFATTNING

I mediala och politiska sammanhang hänvisas det allt oftare till det allmänna rättsmedvetandet då frågan om straff diskuteras. En utgångspunkt i debatten är att allmänheten vill ha hårdare straff än vad dagens rättspraxis erbjuder. Studier av allmänhetens syn på straff pekar däremot i olika riktningar och metodvalet har visat sig ha stor betydelse för resultatet då man studerar allmänhetens syn på straff.

År 2006 genomfördes, under ledning av Flemming Balvig, en dansk studie om allmänhetens syn på straff. Den danska studien ska följas av en nordisk jämförande studie. Min studie kan fungera som en pilotstudie till den svenska delen. Jag har två syften med min studie. Mitt första syfte är att öka kunskapen om svenskars, närmare bestämt nyblivna kriminologistudenters, syn på straff. Detta görs genom en enkätundersökning som, för att möjliggöra jämförelser, baserar sig på de enkäter som användes i den danska studien. I min studie benämns denna enkät A. I enkäterna beskrivs fyra olika brottsfall och de tillfrågade studenterna får efter varje fall ta ställning till frågan om lämpligt straff.

Mitt andra syfte är att uppmärksamma metodologiska problem i samband med studiet av allmänhetens syn på straff så att dessa kan undvikas i den nordiska studien. Jag har därför skapat en alternativ enkätkonstruktion, enkätkonstruktion B. I denna enkätkonstruktion anges vilket det utdömda straffet blev i ett liknande fall och studenterna får därefter ta ställning till om straffet var passande eller inte. En central fråga i min studie är om de två enkätkonstruktionerna A och B mäter samma sak eller om de är mått på två olika saker.

Min studie bekräftar Balvigs resultat om allmänhetens syn på straff. Respondenterna underskattar dagens straffnivåer och tror sig själva vara hårdare än domare i sin syn på straff. När de får reda på det utdömda straffet anser de flesta att straffet är för mildt. När de själva får döma i de olika brottsfallen dömer de däremot till mildare straff än vad en domstol skulle göra. Respondenterna tror vidare att folk i allmänhet är hårdare i sin bedömning av straff än vad de själva är.

Då de två olika enkätkonstruktionerna jämförs visar jag att det finns mycket som talar för att de mäter olika saker. Dels blir nivån på straffbenägenhet olika beroende på vilken enkät man använder sig av. De faktorer som verkar kunna förklara straffbenägenhet varierar även mellan de två enkäterna, något som är ett än större metodologiskt problem. Min slutsats är att enkätkonstruktion B snarare mäter något annat än synen på straff och enkät A därför bör ses som den mest intressanta för att uppnå en nyanserad bild av allmänhetens syn på straff.

Varför studera människors syn på straff?

I mediala och politiska sammanhang hävdas det ofta att straffen som utdöms bör spegla det allmänna rättsmedvetandet. Nästan alltid är det straffskärpningar som förordas när man hänvisar till begreppet.¹ Allmänhetens behov och önskan om trygghet anses numera vara det kriminalpolitiken främst ska bemöta.²

En utgångspunkt i debatten är alltså ett antagande om att allmänheten vill ha hårdare straff än vad dagens rättspraxis erbjuder. I oktober 2008 presenterades straffnivåutredningens betänkande *Straff i proportion till brottets allvar*. Enligt direktiven hade utredningen uppdraget att ”överväga och föreslå förändringar i strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott”.³ I oktober uttalade sig justitieminister Beatrice Ask i Rapport apropå samma straffnivåutredning.⁴ Hon uttryckte där att allmänheten vill ha hårdare straff och att hårdare straff kommer att öka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.⁵

I utredningen uppmärksammas kriminalpolitikens begränsningar då det gäller att med straffskärpningar påverka brottsutvecklingen. Utredarna förtydligar att ”(s)yftet med vårt arbete har alltså primärt varit att se till att den som gör sig skyldig till ett våldsbrott döms till ett straff som står i proportion till hur allvarligt samhället ser på brottet”. Att samhället ser allvarligt på dessa brott, allvarligare än vad dagens domare gör, behöver inte undersökas utan tas för givet.

Ur demokratisk synvinkel är befolkningens uppfattning gällande straff viktig. I en demokrati, brukar det hävdas, bör lagen omsätta befolkningens uppfattning till praktisk politik.⁶ Det är däremot inte självklart att allmänhetens syn på straff, oavsett om det kan anses vara ett allmänt rättsmedvetande eller inte, faktiskt bör påverka vårt rättssystem.

En viktig princip i vårt rättssystem är likhet inför lagen och att straffet ska stå i proportion till brottets grovhet, något som kan komma att äventyras om rättstillämpningen tillåts påverkas av tillfälliga opinioner.⁷ Genom att låta allmänhetens antagna rättsuppfattning styra kriminalpolitiken tar man heller inte hänsyn till de ekonomiska och sociala kostnaderna som straffskärpningar innebär.⁸

¹ Axberger (1996), s. 12

² Andersson (2002), s. 138; Pratt m.fl. (2005), s. XV

³ SOU 2008:8

⁴ <http://regeringen.se/content/1/c6/11/34/79/964e772d.pdf>

⁵ Rapport 15/10 2008 Liknande åsikt uttalas i DN 15/10 2008 <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=840385>

⁶ Axberger (1996), s. 41 ff

⁷ Axberger (1996), s. 48 ff

⁸ Bondeson (2007), s. 136 f

Tar man fasta på den nyss nämnda kritiken mot allmänhetens ökade inflytande på kriminalpolitiken kan det hävdas att en studie om allmänhetens syn på straff bidrar till att ge begreppet ett obefogat stort utrymme på den politiska dagordningen. Men just på grund av att begreppet ”det allmänna rättsmedvetandet” har kommit att användas allt mer av politiker och då främst för att argumentera för hårdare och längre straff är det av vikt att studera och problematisera allmänhetens syn på straff. Genom att studera allmänhetens syn på straff ger man politiker och domare möjlighet att bedöma de grupper som gör anspråk på att uttala sig å allmänhetens vägnar.⁹ Studier rörande allmänhetens syn på straff är däremot inte oproblematiska utan är sammankopplade med en rad metodologiska problem, något som kommer att klargöras i denna undersökning.¹⁰

En pilotstudie om synen på straff – syfte och frågeställningar

Flemming Balvig, professor i kriminologi vid Köpenhamns universitet, genomförde 2006 en studie av den danska befolkningens syn på straff. Studien ska följas av en nordisk jämförande undersökning. Min uppsats är en pilotundersökning till den svenska delen av studien.¹¹

Syftena med min studie är två. Dels syftar den till att öka kunskapen om svenskar, närmare bestämt nyblivna kriminologistudenters, syn på straff. Detta görs genom en enkätundersökning som baserar sig på de enkäter som Balvig använde i den danska studien. Enkäterna innehåller fyra vinjetter som beskriver olika brottsfall. De tillfrågade studenterna får efter varje vinjett ta ställning till frågan om lämpligt straff. Denna enkätkonstruktion kommer i hädanefter att benämnas enkättyp A. Mitt urval är inte representativt för Sveriges befolkning i stort. Man kan misstänka att nivån på studenternas utdömda straff skiljer sig från den straffnivå som skulle representera attityderna hos svenskar i allmänhet.

Dels syftar min studie till att uppmärksamma metodologiska problem så att dessa kan undvikas i den nordiska jämförande studien. Av den anledningen har jag konstruerat en alternativ enkät, hädanefter benämnd enkättyp B. I uppsatsen jämförs resultaten från enkättyp A och B. Utifrån detta syfte är mitt urval mindre problematiskt. Även om synen på straff skiljer sig mellan olika grupper i samhället kan man tänka sig att de faktorer som påverkar synen på straff och nivå av straffbenägenhet är desamma för samtliga grupper. När jag diskuterar de två enkätkonstruktionerna samt orsaker till straffbenägenhet tror jag mig kunna säga något som inte bara är gällande för kriminologistudenter. En central fråga är om de två enkätkonstruktionerna studerar samma sak eller om de ger mått på två helt olika saker.

⁹ Axberger (1996), 46 f; Roberts m.fl. (2003), s. 4

¹⁰ Se även Roberts m. fl. (2003), s. 21

¹¹ Kristina Jerre och Henrik Tham vid Kriminologiska institutionen i Stockholm är ansvariga för den svenska delen av undersökningen.

De frågor som jag avser besvara är:

1. *Vad anser de tillfrågade studenterna om dagens straffnivå?* Då jag besvarar denna fråga jämförs mina resultat med den danska studien.

2. *Vilka faktorer påverkar straffbenägenhet?* Både i samband med när fråga 1 och 2 diskuteras avser jag besvara en tredje fråga:

3. *Ger de två enkättyperna olika resultat eller är de samstämmiga?* Denna fråga kommer att beröras både när jag diskuterar nivåer på straffbenägenhet och orsaker till straffbenägenhet. Frågan om de två enkätkonstruktionerna mäter samma sak är av vikt när den nordiska jämförande studien ska utformas.

Jag kommer inledningsvis att placera min studie i ett vidare sammanhang genom en begreppsgenomgång samt genom att beskriva den kriminalpolitiska utveckling som jag i min studie förhåller mig till. Därefter följer en beskrivning av tidigare forskning på området. I teoridelen presenteras min vetenskapsteoretiska utgångspunkt samt den danska studien om allmänhetens syn på straff. Under rubriken ”Studiens genomförande” diskuteras metodval, tillvägagångssätt och material. Resultatdelen är till en början en ganska strikt resultatredovisning men övergår till att även omfatta analys av resultatet. I denna del jämförs de två enkätkonstruktionerna. Avslutningsvis diskuteras det brottsfall som utmärker sig mest i min studie, misshandel i nära relation. Därmed görs även en ansats att finna en förklaringsmodell till synen på straff. Detta avsnitt mynnar ut i ett antal förslag på framtida forskningsfrågor i ämnet.

Varför ”synen på straff”?

Uttrycket ”synen på straff” som jag använder mig av ligger nära ”det allmänna rättsmedvetandet”.¹² Begreppet ”det allmänna rättsmedvetandet” är problematiskt och har blivit kritiserat från en rad håll. Vissa författare menar att begreppet enbart är relevant om man kan hänvisa till ett rättsmedvetande som präglas av konsensus. Flera studier har däremot visat att ”det allmänna rättsmedvetandet” inte är speciellt allmänt utan varierar individer och grupper emellan.¹³ Då jag skriver om allmänhetens syn på straff gör jag inga antaganden eller antydningar att attityderna inte varierar mellan människor och grupper.¹⁴ Fokus i min studie kommer däremot att vara vilken uppfattning som dominerar och inte spridningen i svaren bland studenterna. Det bör därmed inte förstås som att det är en enhetlig bild som jag presenterar.

¹² Se Andersson (2002), s. 116 f för en redogörelse för de historiska skillnaderna mellan begreppen.

¹³ Axberger (1996), s. 7; Bondeson (1979), s. 128, 140

¹⁴ Axberger (1996), s. 9, 39. Jag närmar mig en syn på det allmänna rättsmedvetandet som Axberger benämner reduktionistisk.

Jag använder ”straff” och ”påföljd” som synonymer utifrån antagandet att människor i allmänhet inte gör någon distinktion mellan begreppen.

Innan jag går vidare med att behandla tidigare forskning om allmänhetens syn på straff vill jag placera temat, och därmed min studie, i ett tydligare sammanhang genom att uppmärksamma viktiga skeenden i straffandets historia.

Den svenska kriminalpolitikens utveckling

För att förstå dagens kriminalpolitiska debatt är det relevant att se tillbaka på dess historia.

Under 1970-talet växte sig kritiken mot behandlingstanken allt starkare, ett faktum som brukar betraktas som en avgörande vändpunkt för svensk kriminalpolitik.¹⁵ Den grund på vilken kriminalpolitiken vilar har sedan dess skiftat och sättet att legitimera och rationalisera straffandet har förändrats.¹⁶ I Sverige präglades 1900-talets första hälft av en vetenskapsoptimism samt en tro på kriminalpolitikens förmåga att minska brottsligheten genom politisk styrning. Brottslingen och dennes individuella behov var i fokus då påföljd skulle utmätas och påföljden legitimerades genom att den ansågs kunna behandla brottslingen till att bli en laglydig medborgare. Brottspreventivt arbete ansågs däremot bäst bedrivas utanför rättsväsendet då orsakerna till brott från och med 1950-talet kom att definieras i strukturella termer.¹⁷

I och med Brå-publicationen *Nytt straffsystem* ifrågasattes behandlingstanken liksom syftet med själva strafflagstiftningen. Upptäckten av straffsystemets oförmåga att påverka brottsligheten tvingade politiker att omformulera rättssystemets syfte liksom påföljderna för att legitimera dess fortsatta existens. Genom att definiera vissa typer av brott som prioriterade formulerade politiker ett nytt behov av rättsväsendets instanser. Den lösningsmodell som förordades för de prioriterade brotten skiljde sig nämligen från tidigare brottspreventiva lösningar. Lösningen på de prioriterade brotten beskrevs, och beskrivs fortfarande, i kontrollerande termer: fler poliser och en utvidgad lagstiftning som antas verka moralbildande.¹⁸

På 1980-talet kom allmänhetens uppfattning om straff att få en allt större betydelse i kriminalpolitisk debatt. Inledningsvis kopplades diskussioner om allmänhetens rättsuppfattning till teorin om allmänprevention. Den svaga empirin tvingade däremot politiker att överge kopplingen mellan rättsväsendet och brottsprevention. Allmänhetens uppfattning fortsatte däremot att vara viktig i legitimerandet av kriminalpolitiken. ”Rättens

¹⁵ Andersson (2002), s. 7 ff; Tham (1995), s. 78 ff; Bondeson (2007), s. 127 ff; Victor (1995), s. 65 ff

¹⁶ För en diskussion om straffrättens legitimitet se Jareborg (1995), s. 19-37

¹⁷ Andersson (2002), s. 7 ff, 23 ff; Bondeson (2007), s. 127 ff

¹⁸ Andersson (2002), s. 59 ff, 125 ff

syfte blir ... att motsvara medborgarnas behov och förväntningar på rätten”, skriver Robert Andersson om den nya ordningen.¹⁹ Även straffskärpningar och en mer restriktiv frigivningspolitik motiverades från och med slutet av 1980-talet med att det allmänna rättsmedvetandet kräver det.²⁰ Numera görs kopplingen mellan allmänhetens uppfattning om straff och proportionalitetsprincipen och principen om straffvärde. Den ökade fokuseringen av brottets konsekvenser, för det enskilda brottsoffret liksom för samhället i stort, förändrade även synen på användningen av fängelse. En hög fängelsenivå gick från att vara något skamligt för ett samhälle och ett tecken på ett misslyckande till att ses som ett nödvändigt medel för att säkerställa de laglydiga medborgarnas säkerhet och trygghet.²¹

Kritiken av behandlingstanken bestod delvis i att idén motiverade långa tidsbestämda fängelsestraff, något som uppfattades som inhumant. De negativa effekterna av fängelsevistelser påtalades under den period som följde behandlingstankens nedgång och ett uttalat mål var, från både socialdemokratiskt och borgerligt håll, att minska användandet av fängelser.²² Om man studerar kriminalpolitikens utveckling sedan 1970-talet finns det i stället mycket som talar för att den blivit mer straffinriktad med en ökad användning av fängelse som ett exempel. Sedan 1980-talet har även antalet livstidsfångar ökat.²³ Även internationella undersökningar visar på en ökad användning av fängelse som påföljd i industrialiserade länder.²⁴ Detta trots att brottsligheten har minskat eller varit stabil i ett par decennier i Sverige liksom i många andra västländer.²⁵

Det faktum att man gjort kriminalpolitiken allt mer straffinriktad de senaste 20 åren motiveras i stor utsträckning med ett antagande om att allmänheten kräver detta. Genom hänvisningar till det allmänna rättsmedvetandet har rättsväsendet återfått sin roll i kriminalpolitiken, menar Andersson. Huruvida allmänheten drivit på den allt mer straffinriktade utvecklingen eller om det är politiker som utnyttjat eller misstolkat allmänhetens oro för brott råder det skilda meningar om.²⁶ Vissa menar att politiker kommit

¹⁹ Ibid, s. 130

²⁰ Ibid, s. 141

²¹ Ibid, s. 143; Pratt (2007), s. 14 f; Även Tham (1995) skriver om hur kriminalpolitiken kommer att betona medborgarnas säkerhet i stället för brottslingen rättigheter mellan åren 1974 och 1994.

²² Andersson (2002), s. 59 ff. Andersson menar att kritiken kom från främst två grupper som han benämner liberaler och nyklassicister. Den nyklassicistiska kritiken bestod i att behandlingstanken ignorerade många av de grundläggande principerna i modern juridik så som likhet inför lagen och legalitetsprincipen. Kritiken från liberalernas håll handlade främst om att behandlingstanken hade kommit att legitimera omotiverat långa fängelsestraff. Bondeson (2007), s. 128 ff uppmärksammar däremot att behandlingstankens kritiker går att finna redan under upplysningen.

²³ Detta beror både på att fler personer döms till livstid och på att benådningspraxisen har blivit mer restriktiv. von Hofer (2008), s. 174, Bondeson (2007), s. 131 f

²⁴ Bondeson (2007), s. 143; Pratt m.fl. (2005), XI ff; Ashworth (1997), 1095 f. Ökningen har skett sedan 1980-talets början.

²⁵ Wacquant (2005), s. 11 f; Bondeson (2007), 131 f

²⁶ Tham kopplar straffskärpningar till välfärdsstatens försvagande och Andersson fokuserar även han politiska aktörer i utvecklingen medan många forskare från anglosaxiska länder har poängterat statens försvagande och

att använda strafflagstiftningen för att visa handlingskraft i en tid där nationalstaten får allt mindre makt. Tham argumenterar för att den straffinriktade utvecklingen snarast har drivits på från politiskt håll och inte underifrån. För att styrka sin tes tar han exempel från bland annat partipolitik där moderaterna, ett parti som historiskt sett främst företräts av övre medelklass, har varit det parti som tydligast har haft frågor om lag och ordning på agendan. Tham uppmärksammar även att den växande fängelsepopulationen, ett resultat av en allt hårdare kriminalpolitik, främst drabbar socialt utsatta grupper i samhället. På ett strukturellt plan ter det sig därför som att straffandet riktas nedåt.²⁷

Andra menar att stämningen i samhället har blivit mer dömande, vilket ses som ett resultat av den samhällsordning som brukar refereras till som ”avancerad liberalism”. Den rationella individen hyllas med friheter men desto större ansvar avkrävs när misstag begås.²⁸ Nedan följer en genomgång av tidigare forskning om allmänhetens rättsuppfattning.

Vad vet vi idag om allmänhetens syn på straff?

Förklaringar till allmänhetens syn på straff bör sökas utifrån åtminstone två utgångspunkter. Dels bör teoretiska förklaringar sökas och kopplingar till exempelvis de faktiska straffen bör göras. Dels bör metodologiska förklaringar sökas då studieresultat rörande människors syn på straff har visat sig vara avhängiga metodval. Balvig belyser tre olika typer av rättsmedvetande i sin studie: det generella, det informerade samt det konkreta rättsmedvetandet. Avsnittet nedan är strukturerat utifrån två olika former av rättsmedvetande: det generella och det informerade. I det informerade rättsmedvetandet inkluderar jag även det Balvig benämner det konkreta rättsmedvetandet. Balvig gör nämligen ingen tydlig teoretisk distinktion mellan dessa två rättsmedvetanden.²⁹

Studier av det *generella* rättsmedvetandet pekar mot att allmänheten vill ha strängare straff. Detta resultat framträder då frågan om ”straffen är för milda, passande eller för hårda?” ställs.³⁰ Samma tendenser fanns redan på 1970-talet och gäller både för nordiska och

sett den punitiva utvecklingen som kommande underifrån. Även Tham och Andersson uppmärksammar att politiker gått från att förhålla sig till experters kunskap till att lyssna allt mer på tillfälliga opinioner för att blidka allmänheten.

²⁷ Tham (2003), s. 5 ff; Garland (2001), s. 109 ff; Lappi-Seppälä (2000), s. 27-40; Axberger (1996), s. 114, Roberts m.fl. (2003), s. 3

²⁸ Garland (2001), s. 188 ff; Andersson (2002), s. 28, 36

²⁹ Det konkreta rättsmedvetandet studeras genom fokusgruppsintervjuer där studiedeltagarna får se ett inspelat rättsfall. Det som utmärker det konkreta rättsmedvetandet i förhållande till det informerade är att ytterligare information ges till studiedeltagarna samt att informationen blir mer ”levande” i och med att de får se den åtalade personen. En diskussion äger även rum mellan studiedeltagarna i vilken Balvig upplever att studiedeltagarnas uppfattningar blir allt mildare. Balvig (2006a), s. 341 ff

³⁰ Roberts m. fl. (2003) s. 21; Bondeson (2007), s. 152; Balvig (2006a), s. 9 ff; Gelb (2006), s. 5, Axberger (1996), 107, Lindén & Similä (1982), 56. Då svenska fängelseinternier tillfrågas blir svaren däremot annorlunda, 51 procent anser att straffen är för stränga och mycket få att de är för milda. Se Bondeson (1979), s. 135.

anglosaxiska länder.^{31,32} Anledningen till dessa straffinriktade tendenser har av flera forskare tolkats som att respondenterna associerar brott med allvarlig brottslighet och stereotypa bilder av brottslingen då de tillfrågas. Forskarna Mike Hough och Julian Roberts menar att de domar som får uppmärksamhet i exempelvis media, och följaktligen är de domar som allmänheten har i åtanke då de tillfrågas om attityder till straff, är domar som upplevts som exceptionellt milda. Författarna menar även att allmänheten misslyckas med att beakta andra påföljdsalternativ än fängelse när de tillfrågas om lämpligt straff till en handling.³³ En annan orsak till att många säger sig vilja ha hårdare straff kan enligt tidigare forskning kopplas till en, inte alltid riktig, uppfattning om att brottsligheten ökar och blir grövre.³⁴

Att ge uttryck för att vilja ha hårdare straff har följaktligen tolkats som ett moraliskt avståndstagande från brottsligheten och ett sätt att uttrycka en önskan om att politiker ska agera för att minska den.³⁵ Det faktum att önskan om strängare straff är än mer påtaglig i USA än i Sverige, trots USA:s höga straffnivåer, skulle kunna förklaras på detta sätt. Flera forskare har även kopplat samman samhällsklimat och konjunkturer med straffbenägenhet där lågkonjunktur och hög arbetslöshet antas generera ett mer straffbenäget samhällsklimat.³⁶

Allmänhetens syn på straff verkar inte på något självklart sätt vara kopplad till den faktiska straffnivån. Det är exempelvis inte färre människor som önskar strängare straff i de länder som har jämförelsevis hårda straff.³⁷ Sverige, liksom Danmark, har även fått strängare straff de senaste 20 åren.³⁸ Trots det fortsätter allmänheten i opinionsundersökningar att kräva hårdare straff, något som talar emot att det går att stävja allmänhetens önskan om hårdare straff.³⁹ Sambandet mellan de två faktorerna verkar snarare gå i motsatt riktning, där en straffinriktad kriminalpolitik ökar sannolikheten för en straffbenägen hållning även hos befolkningen. Enligt internationella brottsofferundersökningen, ICVS, finns det ett positivt samband mellan andelen av befolkningen som förespråkar fängelse som straff vid stöld och andelen av befolkningen som sitter i fängelse. Rapporten visar även på ett positivt samband mellan fängelse som preferens och önskan om längre straff. Fängelse som preferensstraff samvarierar vidare med längden på fängelsestraff i olika länder.⁴⁰ De nyss nämnda samvariationerna skulle kunna tyda på att makthavare lyssnar på och anpassar sig efter befolkningens önskemål om straffsatser. Troligare är däremot det omvända, att befolkningens

³¹ Kutchinskys (1970) i Bondeson (2007), s. 153

³² Roberts m. fl. (2003) jämför USA, Australien, Nya Zeeland, Kanada och Storbritannien i sin studie.

³³ Hough & Roberts (1999), s. 13

³⁴ Bondeson (2007), s. 153; Roberts (2005), s. 13 f; Balvig (2006a), s. 12

³⁵ Axberger (1996), s. 108, Balvig (2006a), 323 f

³⁶ Balvig (2006a), s. 323 f, Pratt & Clark (2005), s. 303-322

³⁷ Balvig (2006a), s. 11 ff

³⁸ Ibid, s. 9 ff; Dagens Nyheter, debatt (2009.02.16)

³⁹ Balvig (2006a), s. 40

⁴⁰ van Dijk (2007), s. 147 ff

attityder påverkas av samhällsklimatet i stort. Både Axberger och Bondeson menar att strafflagstiftningen och politiken, genom media, är ett effektivt medel för att påverka allmänhetens rättsuppfattning.⁴¹ Också Pratt och Garland uppmärksammar medias roll i den allt mer straffinriktade samhällsutvecklingen men menar samtidigt att de punitiva strömningarna inte självklart kommer uppifrån, från politiskt håll.⁴²

Viss data talar för att de generellt uttryckta attityderna i Sverige rörande straff har blivit hårdare sedan 1970-talet. En jämförelse som Balvig gör med tidigare år indikerar i stället att andelen som vill ha hårdare straff för våldsbrott har minskat de senaste tio åren i Danmark. En tidigare nordisk jämförelse från 1989 avseende allmänhetens syn på straff visar att svenskar är den nationalitet där störst andel anser att straffen är för milda, 83 procent vilket kan jämföras med runt 70 procent i Norge och Danmark.⁴³ Finland är det land i studien som har störst andel som anser att straffen är passande eller alltför stränga, något som Bondeson tolkar som ett resultat av Finlands då höga straffnivåer.⁴⁴ Bondeson kommenterar däremot vid ett senare tillfälle att en troligare förklaring förmodligen ligger i Finlands kriminalpolitiska utveckling innan mätningen gjordes. Finland minskade nämligen sin fängelsepopulation drastiskt mellan slutet av 1970-talet och 1990-talet med hjälp av politiska beslut om straffmildringar och en generösare frigivningspolitik.⁴⁵ Den senare förklaringen ligger även mer i linje med Pratts resonemang om de nordiska länderna och deras kriminalpolitiska utveckling.⁴⁶

Även om många länder visar på liknande punitiva tendenser vid en första anblick är forskningen om allmänhetens syn på straff inte så entydig. Enkla opinionsundersökningar, som främst belyser det generella rättsmedvetandet, ger enligt bland andra Roberts en missvisande bild av allmänhetens syn på straff.⁴⁷ Befolkningens kunskap om straff är begränsad och ofta underskattar allmänheten de straff som utdöms. En amerikansk studie visar att många har uppfattningen att en straffad person får avtjäna kortare del av den utdömda fängelse tiden än vad som verkligen är fallet.⁴⁸ Även Balvigs studie pekar på att den danska befolkningen tror att straffen som döms ut för olika brott är mildare än vad de i själva verket är.⁴⁹

⁴¹ Axberger (1996), s. 48, 114

⁴² Pratt (2007c), s. 8-35; Garland (2001), kap. 6

⁴³ 49 procent ansåg att de var mycket för milda och 34 procent att de var lite för milda. Bondeson (2007), s. 152, Balvig (2006a), s. 320 ff

⁴⁴ Bondeson (2007), s. 152 ff

⁴⁵ Cavadino & Dignan (2006), s. 149-170, Seppälä (2000), s. 27-40

⁴⁶ Pratt (2007a); Pratt (2007b). Se även van Dijk (2005), s. 87, för mer information om Finlands attitydmässiga utveckling rörande straff.

⁴⁷ Roberts (2003), s. 4, Roberts & Stalans (2000), s. 7

⁴⁸ Roberts (2003), s. 21

⁴⁹ Balvig (2006a), s. 324 ff

Studier av det *informerade* rättsmedvetandet säkerställer bland annat den situation som respondenterna i fråga tar ställning till och frågar inte om straffnivåerna generellt.⁵⁰ I ICVS internationella brottsofferundersökning tillfrågas människor vilket straff en man som återfallit i brott, genom att stjäla en TV, bör få. Fram till år 2000 kunde man skönja en utveckling med hårdnande attityder gällande straff medan denna trend de senaste åren verkar ha avstannat i de flesta västländer.⁵¹ Sverige är däremot ett undantag.⁵² Andelen som föredrar fängelsestraff för det ovan nämnda brottet är något större i undersökningen från 2005 jämfört med tidigare år.⁵³

År 1982 publicerades en undersökning av svenskars rättsmedvetande som bygger på ett riksrepresentativt urval av Sveriges befolkning. I studien får respondenterna själva döma i olika konkreta brottsfall och resultatet visar att allmänheten dömer ut straff som är mildare eller i enighet med typstraffet. Respondenterna placerar sig vidare under eller på samma nivå som det straff som de tror att domstolarna dömer ut.⁵⁴ I de fall som inkluderar våld och som har enskilda individer som brottsoffer är respondenterna hårdast i sin bedömning av lämpligt straff. I fallet om misshandel väljer en majoritet av respondenterna fängelse som alternativ medan typstraffet vid studiens genomförande var böter. Respondenterna tror däremot att fängelse är det vanligaste straffet för misshandel och väljer följaktligen även i detta fall ett straff som de tror ligger i linje med den faktiska straffnivån.⁵⁵

I en studie från 1994 tillfrågas återigen ett representativt urval av Sveriges befolkning om straffnivåer i ett antal olika brottsfall. Efter den vinjett som respondenterna får ta del av i denna studie följer information om det straff som utdömts och respondenten ska sedan ta ställning till om straffet är för mildt, passande eller för strängt. Resultatet i studien visar att allmänheten i samtliga vinjetter ville ha hårdare straff än de tillfrågade domarna.⁵⁶ Möjligen studerar man genom denna utformning av enkäten snarare det generella rättsmedvetandet än en mer informerad rättsuppfattning, trots att information om både brottsituationen och om straffet ges. Jag återkommer till detta när jag diskuterar mina egna resultat. Balvig skriver att det som utmärker det informerade och konkreta rättsmedvetandet, utöver information om brottsituationen och gärningsmannen, är att straffets konsekvenser uppmärksammas. Detta saknar samtliga ovan nämnda studier. Även i min, liksom i Balvigs, studie finns risken att respondenterna underskattar de negativa konsekvenserna av fängelse och uppfattar det som ett mildare straff än vad det i själva verket är, sett utifrån sociala och psykiska konsekvenser för de intagna.

⁵⁰ Ibid, s. 52 ff

⁵¹ Van Dijk m.fl. (2007), s. 147

⁵² Ibid, s. 150

⁵³ Ibid, s. 150; van Dijk (2005), s. 87

⁵⁴ Lindén & Similä (1982), s. 69, 77 f

⁵⁵ Ibid, s. 29, 63

⁵⁶ Axberger (1996), s. 51 ff, 109 ff

Redan på 1970-talet uppmärksammades att generellt formulerade frågor om straff ger mer straffinriktade svar än då mer specifika frågor ställs.⁵⁷ Bondeson menar även att allmänhetens uppfattning om straff är mer nyanserad och varierar beroende av brottstyp. Vissa beteenden betraktas som allvarligare än lagen och andra som mindre allvarliga än lagen. Vissa forskare menar vidare att en förutsättning för att det ska vara relevant att hänvisa till allmänhetens rättsuppfattning är att allmänhetens syn är uniform. Om rättsuppfattningar däremot varierar beroende av exempelvis sociologiska bakgrundsvariabler anses det missvisande att hänvisa till ett rättsmedvetande som representerar allmänheten.⁵⁸

På senare tid har ett lågt förtroende för rättsväsendet i allmänhet, och för domstolar i synnerhet, tolkats som ett tecken på att allmänhetens rättsuppfattning inte överensstämmer med domares. Studier om svenskars förtroende för rättsväsendet pekar åt olika håll men flera studier framhåller att förtroendet för rättsväsendets instanser främst är kopplat till hur mycket kunskap man har om det arbete som utförs i de olika myndigheterna.⁵⁹ Ett lågt förtroende för rättsväsendet och en önskan om hårdare straff samvarierar enligt flera studier men lite talar för att den grupp individer som förordar strängare straff skulle bli mer positiva till rättsväsendet om straffen blev hårdare. Båda dessa hållningar samvarierar nämligen även med en, numera felaktig, uppfattning att brottsligheten ökar.⁶⁰ De som har utsatts för brott har generellt ett lägre förtroende för rättsväsendet än befolkningen i övrigt och allmänheten tvivlar på att brottsoffer blir korrekt bemötta av rättsväsendets instanser. Även önskan om hårdare straff har kopplats till brottsoffrets framväxt i den mediala debatten och på den politiska dagordningen.⁶¹ Gärningsmannens rättigheter och brottsoffrets önskan uppfattas ofta som oförenliga, men forskning har visat att många brottsoffer är mildare i sin bedömning av straff i det konkreta fall där de själva varit brottsoffer än när det uttalar sig om straffnivåer generellt.⁶² Människor är generellt sett positiva till alternativ till fängelse, främst samhällstjänst och skadestånd till brottsoffret. Roberts och Hough menar att människor generellt är positiva till restaurativa påföljder och kan tänka sig dessa i stället för mer inskränkande straff som fängelse under förutsättning att brottsoffret blir kompenserat.⁶³

Vilka grupper som förespråkar hårdast straff varierar mellan studier. I Balvigs studie tenderar kvinnor att vara mer straffinriktade än män, yngre mer än äldre, lågutbildade mer än högutbildade.⁶⁴ Även kopplingar till politiskt parti kan göras enligt Balvigs studie men dessa

⁵⁷ Bondeson (1979), s. 135; Kutchinsky (1970) i Bondeson (1979), s. 135

⁵⁸ Bondeson (1979), s. 128

⁵⁹ Bondeson (2007), s. 174 ff; Blixt (2007), s. 7, 18, 28

⁶⁰ Blixt (2007), s. 7, 25 f; Hough & Roberts (1999), s. 15, 18

⁶¹ Tham (2001), s. 27 f

⁶² Roberts & Hough (2005), s. 22

⁶³ Bondeson (2007), s. 161 ff; Roberts & Hough (2005), kap. 8

⁶⁴ Detta gäller för hans studie av det generella rättsmedvetandet.

följer inte någon traditionell vänster-högerskala. I Bondesons studie från 1989 är i stället män mer straffbenägna än kvinnor och vad gäller ålder varierar sambandet med straffbenägenhet olika i de nordiska länderna. I Sverige är de yngre de mest straffbenägna medan detsamma gäller för den äldsta åldersgruppen i Norge och Danmark.⁶⁵

Som jag skrev i föregående avsnitt kopplades det allmänna rättsmedvetandet samman med en tilltro till allmänprevention i den politiska debatten. Bondeson har även visat i sin forskning att de personer som har en stark tro till allmänprevention visar sig vara mer straffbenägna och för kriminalisering av fler beteenden än de personer som är tveksamma till allmänprevention som princip.⁶⁶ Bondeson uppmärksammar, utöver allmänhetens bristande kunskaper om rättssystemet, att tanken som allmänprevention utgår ifrån saknar empiriskt stöd. Idén om allmänprevention förutsätter att allmänheten har kunskap om de straff som utdöms samt att man gör en rationell kalkyl huruvida det lönar sig att begå brottet. Bondeson visar även, i sin studie av Malmös befolkning år 1979, att de flesta anser att behandling bör vara straffets främsta syfte medan man tror att kriminalvården snarare ägnar sig åt vedergällning på anstalterna.⁶⁷ För att undersöka den tidigare forskning som min studie främst förhåller sig till går vi nu vidare till det avsnitt som behandlar min teori.

TEORI

I teoridelen presenteras inledningsvis den vetenskapsteoretiska förståelseram inom vilken denna studie bör förstås. Därefter följer en genomgång av studien om den danska befolkningens syn på straff. Anledningen till att den presenteras i min teoridel och inte som en del av den tidigare forskningen är just att den utgör min teori. Det är med denna danska studie som mina resultat kommer att jämföras och tolkningar av mina resultat kommer att göras med utgångspunkt i samma studie.

Vetenskapsteoretisk utgångspunkt

Den här studien bygger på en konstruktivistisk ansats. Konsekvensen av en konstruktivistisk utgångspunkt blir att synen på ett samhällsfenomen inte är statisk eller har en direkt koppling till den empiriska verkligheten.⁶⁸ Som tidigare nämnts har det sätt varpå kriminalpolitiken legitimerar sig förändrats över tid så att allmänhetens inställning tillmäts en allt större betydelse. Då jag beskriver straffandets historiska utveckling görs detta utan något antagande om en kumulativ kunskapsutveckling. Kriminalpolitiken blir alltså, enligt mitt sätt att se det,

⁶⁵ Bondeson (2007), s. 153 f

⁶⁶ Ibid, s. 165

⁶⁷ Bondeson (1979), s. 40

⁶⁸ Andersson & Lundberg (2001), s. 64

inte allt mer rationell. I stället utgår jag ifrån att olika samhällsklimat skapar kriminalpolitikens ramar och avgör vilken praktik som är politiskt möjlig. Den bild som vi har av ett samhällsproblem kan sägas vara den dominerande diskursen på området vilken ofta får direkta konsekvenser i den fysiska verkligheten. Den diskurs som dominerar på ett område styr vilken kunskap som tillåts komma fram och det aktuella kunskapsläget skapar ramar för vilka lösningar som presenteras.⁶⁹

Den dominerande diskursen påverkar även allmänhetens uppfattning om olika fenomen. Syftet med den här studien är att studera kriminologistudenters syn på straff. Då allmänhetens syn på straff studeras bör resultatet tolkas i den samhälleliga kontext som de studerade individerna befinner sig i. Jag påbörjade denna studie med utgångspunkten att studenternas uppfattningar är uttryck för vidare diskurser, en hållning kan kategoriseras som strukturalistisk konstruktivism.⁷⁰ I min studie studerar jag kriminologistudenters syn på ett fenomen, vilket gör att jag närmar mig en hermeneutisk tradition av konstruktivism. Under arbetets gång har jag haft anledning att vidareutveckla min vetenskapsteoretiska utgångspunkt, något som jag återkommer till i analysen.

Dansk undersökning om allmänhetens syn på straff

År 2006 genomfördes, under ledning av Flemming Balvig, en studie som avsåg undersöka allmänhetens syn på straff i Danmark. Studien bygger på ett representativt urval av den danska befolkningen och består av tre delar. Del ett består av telefonintervjuer med tusen personer. Del två innehåller en postenkät med vinjetter där respondenten har ombetts att ta ställning till vilket straff som är lämpligt i de olika fallen utifrån givna svarsalternativ. Det är denna del som min studie replikerar. Studiedeltagarna hade två månader på sig att svara på enkäten som bestod av sju vinjetter med olika brottsfall beskrivna i vardera enkäten. Svar inkom från 1364 personer, vilket gav en svarsfrekvens på 49 procent. De brott som beskrivs skulle samtliga leda till relativt korta fängelsestraff i Danmark.⁷¹ Tre frågor följde efter varje vinjett: hur man tror att domare skulle döma, hur man själv skulle vilja döma och hur man tror att människor i allmänhet skulle vilja döma.

Av intresse för Balvig var även huruvida allmänhetens uppfattning om lämplig påföljd förändrades vid manipulation av vinjetterna avseende beskrivning av gärningsmannen.

Gärningsmannens ålder, etnicitet, sociala situation samt tidigare brottsbelastning

⁶⁹ Sahlin (2002), s. 127 ff; Se även Croneman i Dagens Nyheter 14/5 2009. I bokrecensionen av Tony Olssons bok "Utbrytare. Så lyckades Sveriges mest kända fångar fly" diskuteras kriminalpolitikens utveckling och man konstaterar att politiska lösningar som vittnar om en tro på människans förmåga till förändring idag betraktas som flum och är politiskt ogångbara.

⁷⁰ Lindgren (2005), s. 5

⁷¹ Balvig (2006b), s. 6, 318

manipulerades, samtliga med en dikotomiserad skala.⁷² Den tredje delen av studien är kvalitativ och består av fokusgruppsintervjuer där deltagarna fick se videoinspelade rättsfall som de sedan diskuterade.

Studien utgår från tre hypoteser som bygger på resultat från tidigare forskning. För det första utgår studien från hypotesen att när vi uttalar oss om generella mellanmännsliga relationer styrs vi av moraliska värderingar om vad som är gott och ont. När vi däremot ska förhålla oss till konkreta situationer som påverkar andra människor tenderar vi i stället att göra en ”nyttokalkyl” och söka efter det alternativ som skadar så lite som möjligt. Det generella rättsmedvetandet är alltså inte relaterat till det informerande och konkreta rättsmedvetandet. Den andra hypotesen innebär att ju närmare det informerande eller konkreta rättsmedvetandet och ju längre ifrån det generella vi förflyttar oss, desto mer nyanserad blir människors syn på straff. Den tredje hypotesen är att de nyanseringar som framträder vid den informerande och konkreta uppfattningen om straff främst går i förmildrande riktning. Detta på grund av att ju mer vi känner till om gärningsmannen och om straffets möjliga negativa konsekvenser för personen i fråga desto svårare blir det för oss att se personen i fråga som enbart ett monster och desto svårare blir det med ett starkt fördömande.⁷³

Enligt undersökningen av det generella rättsmedvetandet i Danmark menar en majoritet (62 procent) att straffen generellt är alltför milda. Detta gäller än mer då respondenterna förhåller sig till våldsbrott (79 procent). Önskan om hårdare straff är kopplad till en uppfattning om att brottsligheten ökar.⁷⁴ Balvig menar att trots att allmänhetens generella rättsmedvetande har en tydlig riktning som går åt hårdare straff så är innebörden i denna hållning tvetydig.⁷⁵ Resultatet av den danska studien visar vidare att människor generellt underskattar domstolars straff. En majoritet tror att de dömer hårdare än vad domstolarna gör men i själva verket gäller det motsatta. När de tillfrågade personerna tar ställning till hur de tror att folk generellt skulle döma framträder en bild där man tror att folk i allmänhet är hårdare i sin bedömning än vad man själv är. Man placerar således sig själv i en mittposition. Genom den metodtrianglering som Balvig använder sig av visar han att ju mer informerande studiedeltagarna är desto mindre straffbenägna är de i sina svar. Den kvalitativa metod som möjliggör för det ger, inte oväntat, mer nyanserade svar än vad enkäten och telefonintervjun ger. Efter denna genomgång av Balvigs studieupplägg ska vi närma oss min undersökning genom att studera några metodologiska frågor.

⁷² Ibid, s. 17

⁷³ Balvig (2006a), s. 314 ff

⁷⁴ Ibid, s. 320 ff

⁷⁵ Ibid, s. 323

STUDIENS GENOMFÖRANDE

I detta avsnitt presenteras, under de första två rubrikerna, mitt metodval och hur enkäterna utformats. Därefter uppmärksammas skillnader mellan min och Balvigts studie. Jag diskuterar även mitt urval och på vilket sätt det påverkar min studie. Avslutningsvis redogör jag för vilka statistiska mått som resultatet vilar på.

Val av metod

Utifrån tidigare kunskap om allmänhetens syn på straff och metodens avgörande betydelse för resultatet är det inte självklart vilken metod som är den mest lämpliga.⁷⁶ Målet med studien är däremot att kunna göra en jämförelse med Balvigs resultat, vilket leder fram till valet av en enkätstudie. Detta trots att man med enkäter som metod riskerar att missa nyanser i svaren i och med att man tvingar personer att välja mellan redan givna svarsalternativ.⁷⁷ Ett problem då man studerar allmänhetens syn på straff är att man inte vet vilken typ av brottsling och vilken typ av brott som respondenten har i åtanke då denne svarar på enkäten. Många forskare inom området hävdar att de flesta tänker på grova brott då de tänker på brott och att straffbenägenheten hos respondenterna därmed överdrivs då frågor om straff ställs i generella termer. Genom att använda sig av vinjetter fastställer man den specifika situationen som den svarande ska ha i åtanke. Dennes svar blir på så sätt mer specifikt än om frågan om synen på straff skulle ställas i generella termer.⁷⁸ Jag studerar således, vad Balvig kallar, den informerade synen på straff.

Det har även förts fram kritik mot studier som ber allmänheten döma kategoriskt i och med att domare i verkligheten dömer i individuella fall. Även denna kritik är vinjettstudien ett svar på.⁷⁹ Vinjettstudie som metod löser alltså vissa metodologiska problem men vinjetten kan även styra respondenterna i en viss riktning. Roberts och Hough uppmärksammar att respondenter tenderar att svara mer repressivt när vinjetten beskriver brottet snarare än gärningsmannen, när handlingen inkluderar våld, när brottsoffret upplevs som extra sårbart, när få svarsalternativ på påföljder ges samt när den svarande är tvungen att bestämma sig snabbt.⁸⁰

Inför den jämförande nordiska studien diskuteras för tillfället eventuella ändringar i studiens upplägg. Ett förslag som förts fram är att hälften av de som deltar i

⁷⁶ För en vidare diskussion kring metodens betydelse i studier av allmänhetens syn på straff se Roberts & Hough (2005), s. 18 ff

⁷⁷ Det går självklart att göra enkätstudier med öppna svarsalternativ men dessa är mindre vanliga.

⁷⁸ Roberts & Hough (2005), s. 20 ff

⁷⁹ Ibid, s. 22

⁸⁰ Ibid, s. 151

enkätundersökningen ska få reda på vilket straff som utdömts och sedan få ta ställning till detta straff och att den andra hälften, liksom i Balvigs undersökning, utifrån olika straffalternativ själva får avgöra vilket straff de anser vara lämpligt utan att få reda på det utdömda straffet. Jag har i min studie velat undersöka de olika uppläggen och har således två olika typer av enkäter. På så sätt kan jag studera de olika enkäternas effekt på respondenternas straffbenägenhet. Ger de två enkättyperna olika resultat framkommer ett metodologiskt problem som man bör förhålla sig till i utformandet av den jämförande studien.

Enkätens utformande

I denna studie ryms fyra av de sju vinjetter som Balvig utgår ifrån i sin studie. Vinjetterna beskriver olika typer av brott. De fyra vinjetterna återfinns i bilaga 4. Varje respondent får ta ställning till samtliga fyra vinjetter och var och en av vinjetterna följs av ett antal frågor. Genom att utgå från fler än en vinjett blir det lättare att säga något om generella tendenser i synen på straff bland de kriminologistudenter som deltar i studien och resultatet blir inte beroende av just en brottstyp. Samtidigt möjliggör det en jämförelse av de olika brottstyperna. De brott som beskrivs i vinjetterna är gatuvåld, våld i parförhållande mot kvinnan i relationen, vållande till annans död i trafiken samt försäljning av kokain. Beskrivningarna är baserade på verkliga rättsfall som bedömts som typiska.⁸¹

Både gatuvåld och våld mot kvinnor inom ramen för en nära relation har varit uppmärksammade ämnen i politiska och mediala debatter. Vad gäller narkotika har Sverige en restriktiv hållning och narkotikan har spelat en stor roll i kriminalpolitiken.⁸² Det är i dessa sammanhang som resultatet gällande de olika vinjetterna bör utläsas. De fyra vinjetterna valdes då de beskriver olika typer av brott. De som exkluderades valdes bort av skilda anledningar. Vinjetten som behandlar stöld valdes bort då denna historia inkluderar en beskrivning av gärningsmannens sociala situation, något som inte förekommer i resten av vinjetterna. Andra vinjetter valdes bort då de beskriver liknande brott som de vinjetter som är inkluderade.

Brotten som beskrivs i vinjetterna är samtliga gärningar som i Danmark resulterar i relativt korta fängelsestraff: 60 dagar, 40-50 dagar, 6 månader respektive 80 dagar ovillkorligt fängelsestraff då gärningsmannen är tidigare ostraffad. Två svenska domare har fått ta ställning till vilket straff de skulle utdöma i de olika vinjetterna. Nedan presenteras de påföljder som utdömdes av de svenska domarna.

⁸¹ Balvig (2006a), s. 63 f

⁸² Tham (1999), s. 103 ff

Vinjett 1, gatuvåld: 40 timmars samhällstjänst alternativt fängelse 1 månad
 Vinjett 2, våld i en nära relation: 6 månaders fängelse
 Vinjett 3, vållande till annans död i trafiken: 6 månaders fängelse
 Vinjett 4, försäljning av kokain: 4 månaders fängelse

I de enkäter som mina informanter tar del av är de fyra vinjetterna manipulerade avseende gärningsmannens ålder, etnicitet samt huruvida denne är tidigare straffad. Vinjetterna skickades till de två domarna i dess ”neutrala form”, utan uppgifter om etnicitet och ålder och gärningsmännen uppgavs vara tidigare ostraffade. Brottbeskrivningen var emellertid den samma.⁸³ Balvig har även med social situation som en variabel men jag har valt att exkludera den på grund av min studies begränsade urval. Ålder och tidigare lagföring är juridiskt relevanta förhållanden vid straffmätning. De är faktorer som domare tar ställning till och som får påverka straffet. Medan en ung ålder ska verka mildrande på straffet har ”ungdomsvåldet” varit ett uppmärksammat ämne i media vilket skulle kunna medföra en mer straffbenägen hållning hos allmänheten gentemot yngre personer. Även återfall i brott har varit ett omdebatterat ämne med straffskärpningar som ett återkommande förslag.⁸⁴ Variabeln etnicitet bör inte påverka gärningsmannens straff, men flera länders rättssystem har visat sig verka diskriminerande gentemot bland annat etniska minoriteter.⁸⁵

De tre manipulerade variablerna har två värden vardera. Varje vinjett har alltså 8 möjliga varianter (2 x 2 x 2), vilket visas i tablå 1 nedan.

Tablå 1. Variabelkombination 1 till 8

	1	2	3	4	5	6	7	8
Etnicitet	Svensk	Svensk	Svensk	Svensk	Utländsk	Utländsk	Utländsk	Utländsk
Ålder	Yngre	Yngre	Äldre	Äldre	Yngre	Yngre	Äldre	Äldre
Tidigare straffad	Tidigare ostraffad	Tidigare straffad	Tidigare ostraffad	Tidigare straffad	Tidigare ostraffad	Tidigare straffad	Tidigare ostraffad	Tidigare straffad

Ett frågeschema skapades för att undvika att respondenterna skulle få samma variabelkombination i samtliga vinjetter (bilaga 1). Samtliga gärningspersoner är män medan offrens kön varierar. Kön är däremot inte en variabel som har manipulerats utan samtliga respondenter har samma namn på brottsoffren. Det faktum att vinjetterna var manipulerade

⁸³ Domarnas kommentar var även att det var relativt lätt dömda fall och att tidigare brottslighet inte skulle förändra straffet nämnvärt. Däremot uppmärksammar Tess Magnell (2008) i sin kandidatuppsats att domen i den fjärde vinjetten skulle ha blivit en annan i de fall gärningsmannen är ung (18 år).

⁸⁴ Ashworth (1997) skriver om debatten i England men även i Sverige är frågan om hårdare straff för återfallsförbrytare aktuell. I straffnivåutredningen föreslås, i enighet med direktiven, skärpning av straffet vid återfall i grov misshandel. SOU 2008:85, s. 81 ff

⁸⁵ Martens m. fl. (2008)

nämndes inte för respondenterna då avsikten med att manipulera dem är att se huruvida detta omedvetet påverkar respondenternas bedömning av vinjetterna. Hade frågan om huruvida Mohammed och Erik ska få samma straff om de gjort sig skyldiga till samma brott ställts, hade förmodligen näst intill alla respondenter svarat ja. Detta svar speglar däremot snarare vad som förväntas av dem.⁸⁶ Då respondenterna får ta del av manipulerade vinjetter bör man fråga sig vilken variant som bäst motsvarar den vinjett som de två domarna fick ta del av.⁸⁷

Enkäten inleds med en beskrivning av studien samt en kort presentation av påföljdsalternativen böter, villkorlig dom, skyddstillsyn, övervakning med elektronisk kontroll samt fängelse (bilaga 3). Som tidigare nämndes finns det två olika strukturer på enkäten, A (bilaga 5) och B (bilaga 6). Hälften av respondenterna får, liksom i Balvigs studie, i enkäten uppskatta vilket straff som de tror skulle utdömas av en domstol, uppge vilket straff de själva skulle vilja döma samt uppge vad de tror att folk generellt skulle vilja döma (enkättyp A).

I den andra enkäten (enkättyp B) får respondenterna i stället reda på vilket straff som skulle utdömas av svensk domstol i de olika fallen och de ska sedan ta ställning till om straffet är för strängt, passande eller för milt. Det straff som angivits baserar sig, som tidigare nämndes, på de två svenska domarnas bedömning av vinjetterna. Respondenterna får även ta ställning till vad de tror att folk generellt anser om det givna straffet enligt samma svarsskala: för strängt, passande eller för milt. I och med att samtliga frågescheman bör finnas både i uppsättning A och B ger det 16 olika enkäter. En och samma respondent får alltså antingen A eller B som enkätstruktur på samtliga vinjetter. Besvarandet av enkäten underlättas då svarsalternativen hela tiden är desamma.⁸⁸ De bakgrundsvariabler som kontrolleras för är kön, ålder, föräldrars utbildning samt om de läser kriminologi inom ramen för lärarprogrammet eller som fristående kurs. Både kön, ålder och utbildningsnivå har tidigare visat sig påverka personers syn på straff men forskningen på området ger spretiga resultat. Jag har valt föräldrars utbildning då det antas ge en bättre indikation på socialt kapital än den egna utbildningsnivån.

Skillnader mellan min och Balvigs studie

I vissa avseenden skiljer sig min studie från Balvigs studie om danskarnas syn på straff. De svarsalternativ som ges i enkättyp A är samtliga påföljder enligt det svenska rättssystemet. Därmed har vissa av svarsalternativen som finns till förfogande i den danska studien exkluderats i min studie. Exempel härpå är konfliktråd (medling), behandling av

⁸⁶ Balvig (2006b), s. 21

⁸⁷ Ibid, s. 43

⁸⁸ Kylén (2004), s. 85 ff

gärningsmannen och ekonomisk kompensation till brottsoffret. Medling och ekonomisk kompensation till brottsoffret ingår inte som svarsalternativ i denna studie, då de inte betraktas som påföljder enligt svensk lag. De olika behandlingsalternativ som finns tillgängliga har fått utgå för att förenkla svarsblanketten. Möjligheten till nyansering av påföljdsvalet är därför mindre jämfört med danska studien.

I den danska studien kunde man sätta två kryss på varje fråga. För att underlätta besvarandet av enkäten valde jag att låta respondenterna enbart sätta ett kryss. Den danska studien baseras vidare på postenkäter vilket ger respondenterna möjlighet att studera rådande rättspraxis samt noggrannare fundera över sin egen ståndpunkt. I min enkät blir studiedeltagarna tvungna att besvara enkäten utifrån spontan känsla och tiden de har till förfogande för att själva reflektera över vad de tycker är begränsad till ungefär 20 minuter, något som enligt tidigare forskning har visat sig påverka resultaten i en hårdare riktning.

I den danska studien är enkäterna med vinjetterna en av tre delar i studien. Jag har upprepat en av Balvigs tre delar men har däremot två olika typer av enkäter vilket ger mig möjlighet att göra vissa jämförelser olika enkätupplägg emellan.

Beskrivningarna av gärningsmannen är till viss del inbakad i mina vinjetter medan gärningsmannen i den danska studien beskrivs i slutet av varje vinjett. Gärningsmannen beskrivs något utförligare i den danska studien, något som kan verka mildrande på respondenternas straffbenägenhet.

Urval och besvarande av enkäten

De som svarade på enkäten är första terminens kriminologistudenter. Studien bygger alltså på ett urval som inte kan tänkas spegla Sveriges befolkning i stort.⁸⁹ Man kan tänka sig att valet av universitetsstudenter som respondenter, liksom det faktum att de läser just kriminologi, snedvrider mitt resultat. I vilken riktning mitt resultat snedvrids är däremot svårt att säga utifrån tidigare forskning, som pekar åt olika håll vad gäller straffbenägenhet och exempelvis utbildningsnivå.⁹⁰ Då jag studerar nivån på straffbenägenhet är det ett problem att mitt urval är så pass snedvidet. Man kan däremot tänka sig att orsakerna till straffbenägenhet är desamma för denna grupp som för resten av Sveriges befolkning.

Enkäten besvarades i anslutning till en föreläsning. Respondenterna fick information om att enkäterna skiljde sig något åt och att de var anonyma. Detta förtydligades eftersom enkäterna, diskret men dock, är märkta på framsidan (A1, A2, B1, B2 osv.). Samtliga

⁸⁹ Se bilaga 2 för en deskriptiv bild av mitt urval utifrån mina bakgrundsvariabler.

⁹⁰ Både Bondesons studie från 1989 och Balvigs studie från 2006 visar däremot att lågutbildade är de mest straffbenägna.

närvarande, 119 individer, besvarade enkäten.⁹¹ Det var däremot totalt 159 personer registrerade på kursen då enkäten fylldes i vilket innebär att jag har ett externt bortfall på 25 procent. I skolundersökningar om självrapporterad brottslighet brukar det antas att de som inte är närvarande är de som är minst skötsamma och de som troligtvis begår mest brott. Någon liknande slutsats går inte att dra mellan universitetsstuderandes föreläsning närvaro och synen på straff.

Mått på samband

För att studera huruvida något samband finns mellan mina olika variabler använder jag mig av korrelationsanalyser samt linjär regressionsanalys. I korrelationsanalyser studerar man huruvida två eller fler variabler korrelerar med varandra samt om denna samvariation är signifikant eller inte. För att studera styrkan i korrelationen mellan variabler använder jag Pearsons R. Egentligen är alla variabler ordinala. Genom att använda mig av denna form av mått gör jag ett antagande om att avståndet mellan de olika värdena på mina variabler är desamma vilket inte självklart är fallet. Denna typ av antagande är däremot inte ovanlig utan förekommer bland annat i valundersökningar där orsaker till partisympatier studeras.⁹² Anledningen till att jag använder mig av detta mått är för att kunna studera flera oberoende variablers påverkan på den beroende variabeln samt för att kunna se hur denna påverkan ser ut mer exakt. Samma mått används när jag analyserar enkätens olika manipulationer avseende gärningsmannen och straffbenägenhet. Resultatredovisningen inleds däremot med en deskriptiv bild av kriminologistudenters syn på straff.

RESULTAT OCH ANALYS

Avsnittet inleds med en presentation av det resultat som framkommit av enkättyp A. Då enkättyp B presenteras kombineras resultatpresentationen med en analys av enkätmodellen och av svaren. Den relativt strikta resultatredovisningen övergår därmed till att innefatta analys. I Balvigs resultatredovisning presenteras det generella rättsmedvetandet inledningsvis. Detta indikerar att allmänheten vill ha hårdare straff. Liknande resultat återfinns i en rad olika opinionsundersökningar.⁹³ Men studier har även visat att allmänhetens kunskaper om straff är bristfällig, något som sällan uppmärksammas i sammanhanget.⁹⁴

⁹¹ Alla besvarade inte samtliga frågor men det var ingen som lämnade in en helt blank enkät.

⁹² Även Roberts och Hough använder sig av regressionsanalys trots att deras variabler är kvalitativa. Roberts & Hough (1999), s. 18

⁹³ Hough & Roberts (1999), s. 12 f

⁹⁴ Ibid, s. 13

Hur tror studenterna att en domstol skulle döma?⁹⁵

Som tidigare forskning visat tenderar människor i allmänhet att underskatta domstolarnas påföljdsval, det vill säga många tror att det döms ut mildare straff än vad som är fallet. Detta resultat bekräftas även i min studie. I tabellen nedan är de svarsalternativ som skulle bli den verkliga påföljden, typstraffen, skuggade. I den första vinjetten angav domarna två alternativ till påföljd, en månads fängelse alternativt villkorlig dom kombinerat med 40 timmar samhällstjänst. I den vinjetten är därmed två svarsalternativ skuggade. Vissa av de svarsalternativ som respondenterna hade att välja mellan är hopslagna för att skapa bättre överskådlighet.⁹⁶ Bortfallet är inte redovisat i och med att ingen av respondenterna lämnade in en blank enkät. Vissa personer har däremot missat att svara på någon fråga. Det är emellertid så pass litet bortfall att det inte är relevant att göra någon bortfallsanalys.

Tabell 1. Studenternas bedömning av hur de tror att domstolen skulle döma i fyra brottsfall. (N=57, procent, typstraffen skuggade)

Vinjetter	1. Gatuvåld	2. Misshandel i nära relation	3. Vållande till annans död i trafiken	4. Försäljning av kokain
Typ av straff				
Inget	1,8	0	5,4	0
Böter	54,4	5,4	10,8	7,1
Villkorlig dom & skyddstillsyn	26,4	35,7	33,9	36,9
Elektronisk övervakning	7	3,6	3,6	10,6
Fängelse 1 månad	0	7,1	8,9	3,5
Fängelse 2-3 månader	5,3	14,3	7,1	8,8
Fängelse 4-12 månader	5,3	21,4	10,7	12,3
Fängelse över 1 år	0	12,5	19,6	21,1
Totalt	100	100	100	100
Andel (%) som tror att domstolen dömer ut mildare straff än vad den i själva verket gör	67/90	66	70	67

I tabellen ovan ser man att över hälften tror att en domstol skulle döma till böter i fallet om gatuvåld när straffet i själva verket skulle bli en månads fängelse alternativt samhällstjänst. Ingen har gissat på fängelse i en månad och knappt en femtedel totalt tror att handlingen

⁹⁵ Balvig redovisar uppgifter där gärningsmannen är ostraffad och tidigare straffad separat. Variabeln gav däremot ingen signifikant skillnad i straffbenägenhet i min studie. På grund av mitt begränsade material har jag därför valt att inte dela upp materialet.

⁹⁶ Se bilaga 5 för en fullständig lista över de svarsalternativ som finns tillgängliga för respondenterna.

skulle leda till ett fängelsestraff över huvud taget.⁹⁷ Ungefär en tredjedel av respondenterna tror att brottet skulle följas av villkorlig dom eller skyddstillsyn, påföljder som kan kombineras med samhällstjänst. Enbart 3,5⁹⁸ procent väljer däremot villkorlig dom kombinerat med samhällstjänst som svarsalternativ. I och med att det finns två alternativ till straff gällande detta brott är det svårt att säga hur många som placerar sig över alternativt under den gällande straffnivån. Beroende på vilket av domarnas påföljdsval som man utgår ifrån blir andelen som underskattar domarnas dom 67 alternativt 90 procent.

I vinjett nummer två, misshandel i nära relation, tror knappt 60 procent helt riktigt att brottet skulle följas av fängelse. Drygt 20 procent tror att handlingen skulle leda till 4-12 månaders fängelse, det rätta svarsalternativet. Två tredjedelar tror att brottet skulle leda till ett lägre straff än vad som själva verket är fallet. Drygt tolv procent tror att handlingen skulle leda till fängelse längre än ett år, vilket är strängare än vad straffet i själva verket skulle bli.

I vinjett nummer tre som berör vållande till annans död i trafiken tror hälften att brottet skulle leda till fängelse och drygt tio procent tror att det skulle leda till fängelse i 4-12 månader, vilket det skulle. Knappt 70 procent (68) tror att straffet skulle bli mildare än rättspraxis och 20 procent tror att det skulle bli hårdare.

I vinjett nummer fyra, försäljning av kokain, tror 56 procent att brottet skulle leda till fängelse och drygt tio procent tror att det skulle leda till 4-12 månaders fängelse (brottet skulle leda till 4 månaders fängelse).⁹⁹ Två tredjedelar tror att straffet skulle bli mildare än det verkliga straffet och cirka 20 procent tror att det skulle bli hårdare.

Vi vet nu att studenterna underskattar de svenska domstolarnas stränghet. Jämför man med den danska studien ser man att danskar i än större utsträckning underskattar domstolens straff. Detta mönster bekräftas om man ser till andelen som valt fängelsestraff som det mest passande påföljdsalternativet i de olika studierna. Lägre andel tror att en domstol skulle döma till ett fängelsestraff i den danska befolkningen jämfört med mina kriminologistudenter.¹⁰⁰ Sverige har längre fängelsestraff än Danmark för brotten misshandel i nära relation (åtminstone när det upprepas och därmed benämns kvinnofridskränkning) och narkotikabrott, något som kan vara en bidragande faktor. Det omvända gäller däremot för fallet som här

⁹⁷ I siffran är intensivövervakning med elektronisk kontroll inkluderat vilket lagtekniskt är ett fängelsestraff. Genom att inkludera detta alternativ i "fängelse" ökar möjligheten till jämförbarhet med den danska studien. Mönstret blir däremot detsamma även om dessa siffror exkluderas.

⁹⁸ Denna siffra är inkluderad i svarsalternativet villkorlig dom & skyddstillsyn, en kategori som rymmer flera svarsalternativ. Se bilaga 5.

⁹⁹ Det bör uppmärksammas att detta är en vid svarskategori, vilket innebär att respondenterna som valt detta alternativ kan överskatta domstolarnas straff i och med att de kan ha haft 7 till 12 månaders fängelse i åtanke när de tagit ställning.

¹⁰⁰ Andelen som underskattar domstolens straff i de olika vinjetterna är 90, 76, 68 respektive 86 procent av den danska befolkningen. Den danska befolkningens uppfattning är jämförd med dansk domstol. Balvig (2006a), s. 327

benämns gatuvåld. Att hänvisa till ländernas faktiska straffnivåer ger inte på något sätt en fullständig förklaring till skillnaderna mellan länderna.

Frågan vi nu övergår till att undersöka är hur studenterna dömer när de får ta ställning till vilket straff de själva upplever som lämpligt i de olika brottsfallen.

Vilket straff anser studenterna själva är passande?

Om man studerar vilka straff de tillfrågade studenterna själva dömer ut och jämför dem med faktiska straffnivåer, visar det sig att respondenterna i tre av de fyra brottsfallen dömer till ett mildare straff än vad domstolarna skulle göra.

Tabell 2. Studenternas bedömning av lämpligt straff i fyra brottsfall. (N=57, procent, typstraffen skuggade)

Typ av straff	1. Gatuvåld	2. Misshandel i nära relation	3. Vållande till annans död i trafiken	4. Försäljning av kokain
Inget	3,6	0	3,5	0
Böter	46,4	1,8	7,1	5,3
Villkorlig dom & skyddstillsyn	26,7	21,4	40,4	42,1
Elektronisk övervakning	5,4	1,8	1,8	8,8
Fängelse 1 månad	7,1	1,8	3,5	0
Fängelse 2-3 månader	3,6	8,9	14,0	7
Fängelse 4-12 månader	5,4	28,6	3,5	17,5
Fängelse över 1 år	1,8	35,7	28,1	19,3
Totalt	100	100	100	100
Andel (%) som är mildare i sitt straff än vad domarna är	61/82	36	68	63

I den första vinjetten, om gatuvåld, anser de flesta att böter är det mest passande straffet medan påföljden i verkligheten skulle bli 1 månads fängelse alternativt villkorlig dom kombinerat med 40 timmars samhällstjänst. Båda påföljderna är att betrakta som strängare än böter. 3,6 procent anser att villkorlig dom kombinerat med samhällstjänst är det mest lämpliga straffet.¹⁰¹ 61 procent av de svarande väljer en mildare påföljd än vad domarna gör. (villkorlig dom utan samhällstjänst eller böter är inkluderat i siffran). Samma siffra för 1 mån fängelse är 82 procent. 23 procent anser att ett fängelsestraff skulle vara det lämpligaste straffet.

I vinjett nummer två, misshandel i nära relation, dömer de flesta till fängelse över ett år. I detta fall kan respondenterna tolkas som hårdare i sin bedömning än domarna, som menade

¹⁰¹ Siffran är inkluderad i svarsalternativet ”villkorlig dom & skyddstillsyn”, en kategori som rymmer flera svarsalternativ.

att straffet skulle bli sex månaders fängelse. Ungefär en tredjedel av de svarande anser att ett straff i paritet med vad domarna dömde är lämpligt. Totalt anser 77 procent att fängelse bör dömas ut vid brottet. Drygt en tredjedel (36 procent) väljer däremot fortfarande ett mildare påföljdsalternativ än vad domarna gjorde.

I den tredje vinjetten, vållande till annans död i trafiken, anser 40 procent att villkorlig dom eller skyddstillsyn är den mest passande påföljden medan domarna dömer till sex månaders fängelse. Nästan en tredjedel anser däremot att fängelse över ett år är den mest lämpliga påföljden, vilket är strängare än domarnas påföljdsval. Totalt dömer 51 procent till något fängelsestraff. Två tredjedelar är mildare i sin bedömning än vad domarna är.

Även i vinjetten om försäljning av kokain anser respondenterna att den mest passande påföljden är villkorlig dom eller skyddstillsyn medan domarna dömer till fyra månaders fängelse, ett påföljdsalternativ som ses som passande av 18 procent av de svarande studenterna. 52 procent anser att fängelse är det mest passande påföljdsalternativet. Drygt 60 procent är mildare i sin bedömning jämfört med domarna medan knappt 20 procent är strängare än domarna.

Något större andel i den danska befolkningen är mildare än domstol då de tar ställning till lämpligt straff jämfört med de svenska kriminologistudenterna.¹⁰² Ett undantag är vinjetten om vållande till annans död i trafiken. I den danska studien är avståndet mellan det straff som man själv dömer ut och det straff som man tror att en domstol skulle döma till längre än i min studie.¹⁰³ Det kan tolkas som att den danska befolkningen i högre grad anser sig vara missnöjda med dagens straffnivå än studiedeltagarna i min studie. Om detta vore fallet skulle samma mönster avspeglas i studier av det generella rättsmedvetandet. I Balvigs studie svarar 62 procent av den danska befolkningen att straffen generellt är för milda och 79 procent anser att straffen är för milda vad gäller våldsbrott. I Bondesons jämförande studie från 1989 svarar 83 procent av svenskarna att straffen är för milda medan runt 70 procent av den danska befolkningen anser detsamma. Enligt siffror från den europeiska brotts- och trygghetsundersökningen från 2005 är svenskar mer straffbenägna än danskar då de tar ställning till straff för en person som stulit en TV-apparat.¹⁰⁴ I min andra enkätvariant ställs frågan huruvida det utdömda straffet är för milt, passande eller för strängt. Möjligen kan mina resultat i denna del jämföras med Balvigs resultat från delstudien som behandlar det generella rättsmedvetandet. Innan vi behandlar detta ämne ska vi utforska hur man ser på andras uppfattning om straff.

¹⁰² Andelen som dömer ut mildare straff än domstol i de olika vinjetterna är 78, 52, 50 respektive 70 procent av den danska befolkningen. Balvig (2006a), s. 327

¹⁰³ De siffror som redovisas från Balvigs studie bygger på data där gärningsmannen inte är tidigare straffad.

Liknande mönster framträder däremot i de fall där gärningsmannen är tidigare straffad. Se Balvig (2006a), s. 327

¹⁰⁴ van Dijk m.fl. (2005), s. 86 ff

Vilket straff tror studenterna att människor i allmänhet anser är passande?

Vad vi hittills vet är att de tillfrågade studenterna uppfattar sig själva som något hårdare än gällande rättspraxis. Detta trots att så inte är fallet när de själva får döma i de olika vinjetterna. Då studenterna tillfrågas om vad de tror att folk i allmänhet anser om straffnivåer framkommer ett liknande mönster som i Balvigs studie. Studenterna tror att andra är ännu hårdare än vad de själva är.

Tabell 3. Studenternas bedömning av vilket straff de tror att människor i allmänhet anser är passande i fyra brottsfall. (N=57, procent, typstraffen skuggade)

Typ av straff	Gatuvåld	Misshandel i nära relation	Vållande till annans död i trafiken	Försäljning av kokain
Inget	1,8	0	0	0
Böter	44,6	3,6	10,7	7,1
Villkorlig dom & skyddstillsyn	23,2	10,8	21,2	22,8
Elektronisk övervakning	0	1,8	1,8	7,1
Fängelse 1 månad	10,7	0	12,3	5,3
Fängelse 2-3 månader	10,7	12,5	7	15,8
Fängelse 4-12 månader	5,4	25,0	8,8	10,5
Fängelse över 1 år	3,6	46,4	38,6	31,6
Totalt	100	100	100	100
Andel (%) som tror att folk i allmänhet är mildare i sitt straff än vad domarna är	54/70	29	53	58

I vinjetten om gatuvåld tror de flesta av studenterna att människor i allmänhet, liksom de själva, föredrar böter som påföljdsalternativ. 54 procent tror att allmänheten är mildare än vad domarna i själva verket är vilket kan jämföras med 61 procent då de tillfrågas om sin egen hållning. Svartsfördelningen är alltså den att studenterna tror att allmänheten är något hårdare än vad de själva är i frågan om straff. Detta blir även tydligt om man studerar andelen som tror att allmänheten skulle finna fängelse lämplig som påföljd. 30 procent tror att folk i allmänhet skulle välja fängelse som påföljd medan endast 23 procent anger att de själva anser att det är en lämplig påföljd.

I vinjetten om misshandel i nära relation tror de flesta att allmänheten skulle döma till fängelse över ett år. 29 procent placerar allmänheten under det faktiska straffet vilket kan jämföras med 36 procent då de själva tar ställning till lämpligt straff. Något fler tror att folk i allmänhet föredrar fängelse som påföljd (86 procent) jämfört med andelen som själva uppger att de föredrar fängelse som straff i detta fall (77 procent).

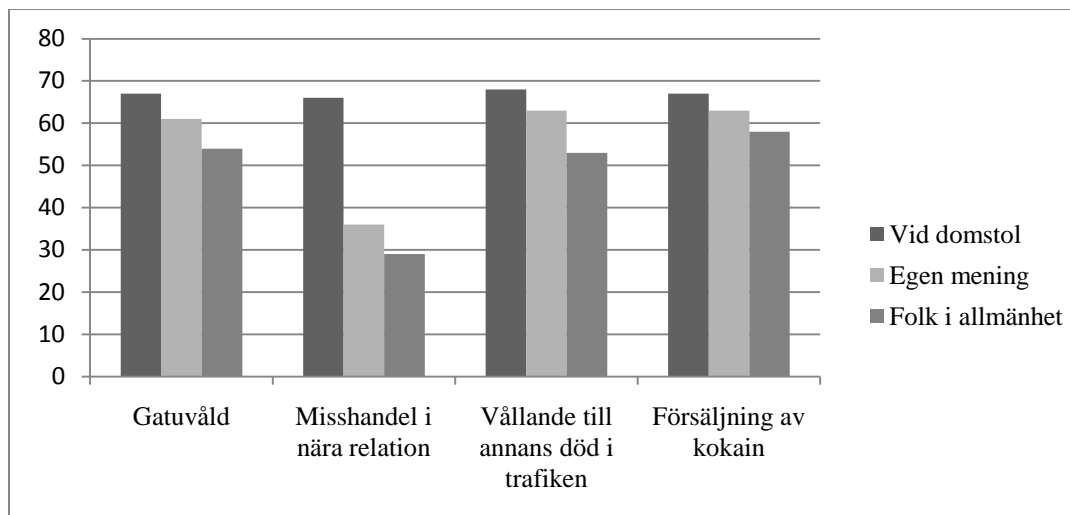
Även i vinjett nummer tre och fyra, vållande till annans död i trafiken samt försäljning av kokain, tror de flesta att allmänheten skulle döma till mer än ett år fängelse som straff. Själva anser de att villkorlig dom eller skyddstillsyn skulle vara den mest lämpliga påföljden i båda fallen. Drygt 50 procent (53) tror att allmänheten är mildare än dagens faktiska straff vad gäller vållande till annans död i trafiken medan samma siffra för den egna hållningen är två tredjedelar. 69 procent av de tillfrågade studenterna tror att allmänheten anser att fängelse är det mest lämpliga straffet i samma vinjett medan 51 procent själva anser att det är det mest lämpliga. I fallet om försäljning av kokain är andelen som tror att allmänheten är mildare än de faktiska straffskalorna ungefär densamma som för dem som själva är mildare i sin bedömning än dagens straff (58 respektive 63 procent). Jämför man andelen som väljer fängelsestraff framträder återigen mönstret att studenterna uppfattar folk i allmänhet som mer straffbenägna än vad de själva är. 70 procent tror att allmänheten anser att fängelse är den mest passande påföljden medan 52 procent själva uppfattar det som den mest passande.

En jämförelse med den danska studien visa ett likartat mönster även i detta fall. Något större andel tror att allmänheten dömer till ett mildare straff än domstol i den danska studien jämfört med min.¹⁰⁵ Återigen är vinjetten om vållande till annans död i trafiken ett undantag. Det som är intressant, och för mig mest relevant utifrån mitt syfte och mina frågeställningar, är däremot att mönstret är detsamma i min och Balvigs studie.

I diagrammet nedan finns det nämnda mönstret förtydligat. Andelen som tror att domstolen dömer ut mildare straff än vad den i själva verket gör, andelen som är mildare i sitt straff än vad domarna är samt andelen som tror att folk i allmänhet är mildare i sitt straff vad domarna är specificeras här.

¹⁰⁵ Andelen som dömer ut mildare straff än domstol i de olika vinjetterna är 69, 46, 43 respektive 64 procent av den danska befolkningen. Balvig (2006a), s. 327

Diagram 1. Andel av studenterna som markerat ett mildare straff än vad en svensk domstol skulle döma i frågan om hur de tror att en domstol skulle döma, hur de själva skulle vilja döma samt hur de tror att folk i allmänhet skulle vilja döma i fyra brottsfall. (N=57, procent)¹⁰⁶

Tendensen är alltså den att mellan 60 och 70 procent tror att domstolarna dömer ut mildare straff än vad de i verkligheten gör. När man säger att allmänheten vill ha hårdare straff än vad dagens straffnivå erbjuder bör man ha denna tendens att underdriva straffen i åtanke. Något lägre andel anser att ett mildare straff än vad domstolen i själva verket skulle döma är passande. Folk i allmänhet antas i samtliga vinjetter ha en hårdare hållning än vad man själv har. Man tror med andra ord att domstolarna är mildare än vad man själv är i sin dom och att folk i allmänhet är hårdare än vad man själv är. Det bör observeras att den hårda hållning som man tillskriver allmänheten i själva verket inte är så hård jämfört med de faktiska straff som utdöms av domstol. Detta mönster bekräftas som tidigare nämnts av Balvigs resultat.

Den vinjett som utmärker sig är misshandel i nära relation. I denna är andelen som dömer till ett lägre straff än vad den faktiska domen skulle bli relativt låg, 36 procent jämfört med drygt 60 procent i de övriga vinjetterna. Man placerar på så sätt sig själv, och även allmänheten, relativt långt ifrån den nivå som man tror att domarna skulle lägga sig på. Detta kan tolkas som att respondenterna i denna vinjett vill ha betydligt strängare straff än vad dagens domar ger. Det bör dock förtydligas än en gång att domarna uppfattas som mildare än de i själva verket är. Skulle den andel domare som skulle välja fängelsestraff i de olika vinjetterna vara representerade i diagrammet skulle 100 procent välja fängelse i vinjett två, tre och fyra. Andelen av studenterna som själva anser att ett fängelsestraff är det mest passande är ungefär hälften i vinjetterna om vållande till annans död i trafiken och försäljning av kokain och 77 procent i fallet om misshandel i nära relation. Det råder däremot inget tvivel om att de tillfrågade studenterna yrkar på hårdast straff i vinjetten om misshandel i nära relation vilket

¹⁰⁶ I vinjetten om gatuvåld används siffror för om påföljden hade blivit samhällstjänst. Hade jag i stället använt siffror för 1 månads fängelse hade staplarna i denna vinjett blivit högre. Se tabell 1 till 3 för dessa siffror.

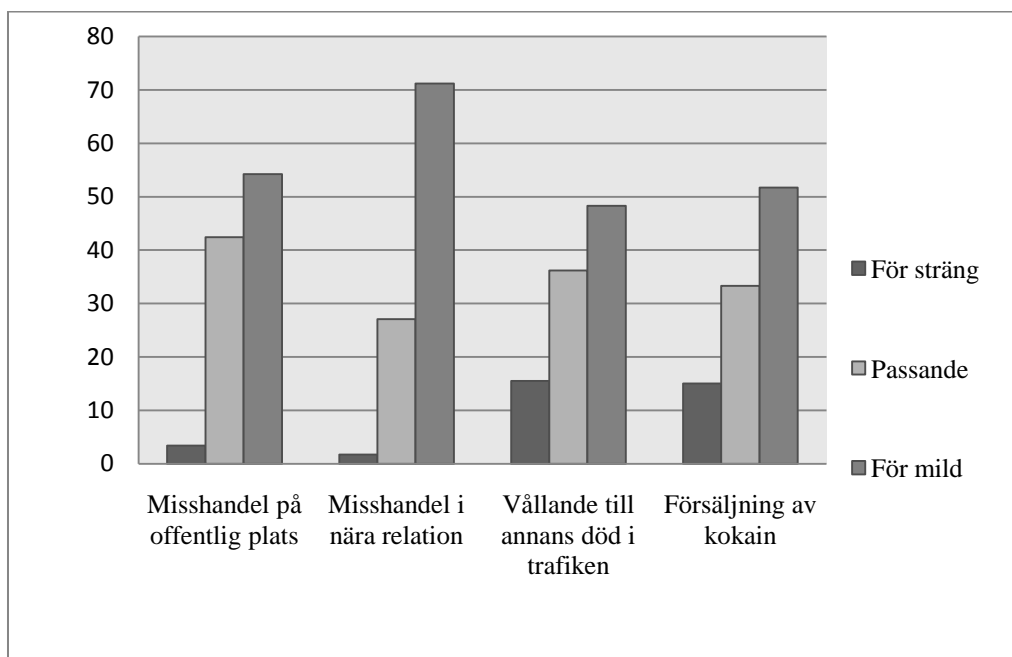
förmodligen kan kopplas till den debatt som ägt rum i Sverige de senaste åren med kvinnor som brottsoffer samt offer för manligt förtryck i fokus.

För att komma förbi socialt önskvärda svar brukar man ställa frågor i generella termer i stället för att formulera frågor direkt riktade till den svarande personen. Utifrån dessa tankegångar skulle man kunna tolka studenternas svar som att de i själva verket är mer straffbenägna än vad de ger uttryck för, bara att de inte vill stå för den hållningen fullt ut. De socialt önskvärda svaren verkar däremot snarare vara att ha en hård hållning. Detta framkommer då respondenterna får reda på vilket straff som dömts ut, vilket är fallet i enkättyp B som vi nu ska studera.

En alternativ enkätkonstruktion

Då man får reda på vilket straff som utdömts uppger de flesta av studenterna att straffen är för milda, vilket framgår av Diagram 2. Tendensen att man tror att folk i allmänhet är hårdare än vad man själv är framkommer även då denna enkätform används. Dessa resultat redovisas däremot inte i diagrammet. Det bör förtydligas att påföljden ”villkorlig dom kombinerat med samhällstjänst i 40 timmar” angivits i vinjett 1 om gatuvåld och inte det alternativa straffet ”1 månads fängelse”.

Diagram 2. Studenternas bedömning av de straff som domarna dömt ut i fyra brottsfall. (N= 59, procent)

Som man ser i Diagram 2 anser respondenterna i samtliga brottsfall att den utdömda påföljden är för mild.¹⁰⁷ Detta är särskilt fallet vid brottet misshandel i nära relation där 71 procent anser att straffet är för mildt. Om man ser till medelvärdet av synen på straffet i de olika vinjetterna är synen på straff något mildare i vinjetterna om vållande till annans död i trafiken och försäljning av kokain.¹⁰⁸ I dessa brottsfall varierar svaren även mest då det är fler som där anser att straffet är för strängt. I och med att de tillfrågade fortsätter att uppfatta sig som strängare än domstolen även då de får reda på vilket straff som utdöms kan resultatet inte helt förklaras med respondenternas okunskap om straffnivåer, vilket bland andra Balvig gör. Det är däremot möjligt att ovan redovisade enkättyp snarast kommer åt det generella rättsmedvetandet och att svarsuppdelningen skulle vara densamma även om det angivna straffet varierade. Information om situationen, gärningsmannen och om olika påföljdsalternativ ges däremot, något som kan antas verka mildrande på respondenternas straffutdömning. En jämförelse med Balvigs resultat avseende det generella rättsmedvetandet ger två alternativa tolkningsmöjligheter. En möjlig förklaring skulle kunna vara att kriminologistudenterna i min studie, i egenskap av att vara svenskar eller just unga välutbildade kriminologistuderande, är mindre straffbenägna än den danska befolkningen. Den tidigare jämförelsen av mina och Balvigs resultat av det informerade rättsmedvetandet talar däremot emot denna tolkning. Mer troligt är att denna enkäts upplägg mäter ett mer informerat rättsmedvetande än vad en generellt ställd fråga om straff gör. Det är förmodligen ändå möjligt att tillämpa samma förklaringsmodell som Balvig gör för det generella rättsmedvetandet. Det är troligt att respondenterna, i stället för att faktiskt beakta olika straffalternativ i de olika brottsfallen, tar moraliskt avstånd från brotten.

Syftet med att använda sig av två olika enkätkonstruktioner var att se om de olika enkäterna resulterade i olika attityder hos studenterna eller om de två enkätkonstruktionerna gav samma resultat. Jag tror att de till viss del belyser samma sak. Båda enkätkonstruktionerna visar att studenterna upplever sig som strängare än dagens domstolspraxis. I enkättyp A kan man utläsa detta genom att jämföra det straff som man tror att en domstol skulle döma med det straff som man själv upplever som passande. I enkättyp B uppger studenterna att de anser att de utdömda straffen är för milda. Det är däremot möjligt att studenterna faktiskt inte beaktar olika straff utan i stället svarar utifrån en spontan uppfattning att straffen, oavsett vilka de är, borde vara lite strängare och lite längre.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Svartalternativen ”Lite för mild” och ”Alltför mild” har i detta diagram slagits ihop liksom svartalternativen ”Lite för sträng” och ”Alltför sträng”. Stapeln ”För mild” består främst av personer som svarat ”Lite för mild”.

¹⁰⁸ Svartalternativet ”för strängt” har fått värdet 1, ”passande” 2 och ”för mildt” 3.

¹⁰⁹ Axberger (1996)

Det är uppenbart att de två enkättyperna resulterar i olika nivåer vad gäller straffbenägenhet. Det är däremot inte självklart att de faktorer som påverkar synen på straff skiljer sig åt mellan de två enkättyperna. Jag har tidigare diskuterat om enkättyp B snarare ger uttryck för ett generellt rättsmedvetande som grundar sig på ett moraliskt avståndstagande. Än så länge har diskussionen baserats på de nivåskattningar som gjorts utifrån de två enkäterna. Jag avser nu fördjupa mig i det metodologiska syftet med min studie. Den av mina frågeställningar som följande avsnitt avser besvara är om det spelar någon roll vilken enkät man använder sig av om man vill förklara synen på straff.

Metodologisk jämförelse av enkäterna

Inledningsvis vill jag poängtera något som framstår som motsägelsefullt då man jämför mina resultat från de två enkäterna A och B. I enkät A, där studiedeltagarna själva får döma ut ett straff, är de mildare än vad svensk domstol är i motsvarande fall. I enkät B, där studiedeltagarna får reda på det utdömda straffet, uppger de i stället att de vill ha hårdare straff. Enkät A pekar således på att det som bör förklaras är varför studenterna tenderar att vara mildare än vad domstolarna faktiskt är, medan resultatet från enkät B snarare pekar på att vi bör förklara varför studenterna markerar att de vill ha strängare straff. I resultatredovisningen nedan jämförs enkättyp A och B. I enkät A studerar jag andelen som är mildare än domstol och i enkät B andelen som är strängare än domstol. Det jag nu avser göra är att metodologiskt testa min nollhypotes att samma faktorer påverkar enkät A och B. Teoretiska resonemang kring olika möjliga förklaringar till synen på straff kommer att föras. De två avsnitten som följer kommer däremot båda mynna ut i en jämförelse av de två enkättyperna, vilket här är det centrala.

Påverkar vem man är ens syn på straff?

Den första frågan som ska undersökas är huruvida straffbenägenheten skiljer sig mellan olika grupper, vilket gör det angeläget att analysera studiens bakgrundsvariabler. Då samtliga vinjetter är hopslagna är det ingen av bakgrundsvariablerna som har ett signifikant förklaringsvärde. Det faktum att jag studerar en så pass homogen grupp kan vara en bidragande faktor till det. Kön är den bakgrundsvariabel som ger signifikant effekt i någon av vinjetterna. I Tabell 4 visas skillnaden mellan män och kvinnor vad gäller andelen som är mildare i sitt straff än domstol (enkät A) och vad gäller andelen som är hårdare i sitt straff än domstol (enkät B). Observera att ett negativt tal betyder olika saker i enkät A och B. I den första raden, där enkät A studeras, innebär ett negativt tal att män dömer hårdare än kvinnor medan det motsatta gäller den andra raden, där enkät B studeras.

Tabell 4. Skillnaden mellan män och kvinnor i synen på straff. (Procentenheter)

	Vinjett 1. Gatuvåld	Vinjett 2. Misshandel i nära relation	Vinjett 3. Vållande till annans död i trafiken	Vinjett 4. Försäljning av kokain
Enkät A (andel som vill ha mildare straff)	-16,7	-27,3**	-2,4	9,4
Enkät B (andel som vill ha strängare straff)	1,9	9,5	-21,7**	-18,2

**Signifikans 0,05¹¹⁰

Då enkättyp A studeras har kön signifikant förklaringsvärde (på 95 procents signifikantsnivå) i brottsfallet misshandel i nära relation i riktningen att män dömer hårdare. Möjligen finns ett större behov hos män att markera sitt avståndstagande vad gäller detta brott.

I enkättyp B har kön ett signifikant förklaringsvärde (på 95 procents signifikantsnivå) i vinjett nummer tre om vållande till annans död i trafiken. Där är i stället kvinnor de mest straffbenägna. I så kallade singelolyckor i trafiken är män överrepresenterade. Kvinnor har möjligen svårare att acceptera och identifiera sig med en risktagande körstil som kan innebära vårdslöshet i trafiken. Det faktum att män är mindre straffbenägna i detta fall skulle kunna förklaras med att de har lättare för att identifiera sig med situationen och gärningsmannen i fråga.

Vad som är av metodologiskt intresse i mitt fall är att jämföra de två enkätkonstruktionerna. Som jag redan nämnt ger kön signifikant förklaringsvärde i olika vinjetter beroende av vilken enkättyp man studerar. Men studerar man även de vinjetter där kön inte har ett signifikant förklaringsvärde ser man att mönstret skiljer sig helt mellan de två enkäterna. Ett tydligt exempel på detta är vinjett 3 om vållande till annans död i trafiken där kvinnor, mycket lite men dock, är mildare än män i enkät A (-2,4) och betydligt strängare än män i enkät B (-21,7). De två vinjetterna där kön har stor effekt på synen på straff i enkät A är vinjett 1 och 2 medan det samma gäller för vinjett 3 och 4 då enkät B studeras.

Sammanfattningsvis kan vi säga att förklaringsfaktorn kön, som vid båda frågekonstruktionerna ger signifikant effekt på svaren, visar olika saker beroende på vilken enkätkonstruktion man väljer. Möjligen talar mina resultat för att kvinnor gör moraliska fördömanden medan män vill ha hårdare straff.

¹¹⁰ Styrkan i sambanden är 0,260 respektive -0,318 utifrån måttet Pearsons r.

Påverkar manipulationerna av gärningsmannen synen på straff?

Den andra frågan som ska undersökas är huruvida det faktum att jag manipulerat gärningsmannens ålder, etnicitet och tidigare brottsbelastning i vinjetterna påverkar respondenternas straffbenägenhet. De olika manipulationerna är testade var för sig på grund av mitt begränsade material. Även här är det för mig intressant att jämföra de två enkäterna A och B, vilket görs i Tabell 5.

Tabell 5. Skillnaden mellan andel som är mildare än domstol (enkät A) samt strängare än domstol (enkät B) då vinjetterna är manipulerade. (Procentenheter)

Enkättyp	Manipulation	Vinjett 1. Gatuvåld	Vinjett 2. Misshandel i nära relation	Vinjett 3. Vållande till annans död i trafiken	Vinjett 4. Försäljning av kokain
Enkät A (andel som vill ha mildare straff)	Etnicitet	24,3	16,8	3,7	-44,3**
	Ålder	8,7	-33,8**	8,6	24,2
	Tidigare straffad	38,6**	4,6	24,4**	21,4
Enkät B (andel som vill ha stängare straff)	Etnicitet	9,3	-26,8**	-3,3	-0,1
	Ålder	-11,7	6,3	3,3	-20,2
	Tidigare straffad	-19,1	2,1	3,6	-0,1

**Signifikans 0,05¹¹¹

I enkättyp A påverkas respondenterna i samtliga vinjetter av någon av manipulationerna (och effekten är signifikant). I vinjett nummer ett om gatuvåld och nummer tre om vållande till annans död i trafiken är studenterna signifikant hårdare i sin dom i de fall gärningsmannen är tidigare straffad. Vad gäller brottet misshandel i nära relation ger ålder utslag men i motsatt riktning mot vad man kan tro.¹¹² Studenterna är hårdare mot den unga gärningsmannen än mot den äldre. Denna tendens bekräftas av Balvigs resultat. Ålder verkar alltså inte ha någon självklar förmildrande effekt på allmänhetens syn på straff. Möjligen har debatten om ”hårdare tag” mot unga påverkat allmänheten till en hårdare hållning gentemot denna grupp. Det finns även den tänkbara förklaringen att de unga kriminologistudenterna känner igen situationen med en ung gärningsman, kanske känner de någon som blivit misshandlad inom ramen för en nära relation. I fallet om narkotikabrott ger etnicitet utslag, även där i en oväntad riktning. Studenterna är hårdare mot gärningsmannen med ett typiskt svenskt namn än mot gärningsmannen med ett utländskt namn.¹¹³

¹¹¹ Effekten är 0,625 respektive 0,4 utifrån måttet Pearsons r.

¹¹² Effekten är -0,332 utifrån måttet Pearsons r.

¹¹³ Effekt -0,395 utifrån måttet Pearsons r.

Då enkättyp B studeras ger manipulationerna enbart signifikant utslag i ett av fallen. I vinjetten om misshandel i nära relation är studenterna signifikant hårdare mot gärningsmannen med ett utländskt namn jämfört med mot gärningsmannen med ett svenskt namn. Utifrån Garlands tankar om ”criminology of the other” och ”criminology of the self” skulle detta kunna tolkas som att en utländsk man som misshandlar ”sin” kvinnliga partner i hög grad representerar ”the other”. Detta leder ofta till hårdare fördömanden än om man känner att man kan identifiera sig med gärningsmannen. Kommenteras bör att de flesta som svarat på min enkät var etniska svenskar.

Att de manipulerade variablerna inte påverkar respondenternas domar i högre grad än de gör i enkät B kan tolkas på två sätt. Det kan ses som uttryck för en form av rättssäkerhetstänkande. De tillfrågade studenterna tillämpar likhet inför lagen fullt ut och anser inte att vare sig ålder, etnicitet eller tidigare brottsbelastning ska påverka det utdömda straffet. Bondeson menar utifrån sina studieresultat att just detta är fallet. Allmänheten anser, enligt henne, att domare ska tillämpa likhet inför lagen i en strikt mening.¹¹⁴ Balvig, däremot, tolkar det som att människor i allmänhet är okänsliga inför förändringar i vinjetter och att de snarare ser till helhetsbilden. Han menar att de flesta inte har kompetens att bedöma detaljer, inte heller de som faktiskt påverkar straffvärdet.¹¹⁵

I enkättyp A påverkas emellertid studiedeltagarna av manipulationerna i flera fall och de verkar där vara mer påverkbara för detaljer. I Tabell 5 är mönstret något svårtolkat. En generös tolkning av de två enkättyperna (med generös menar jag här att de visar på liknande mönster) ger liknande tendenser i de två enkäterna i ungefär hälften av kombinationerna. Det är däremot tydligt att de två enkätkonstruktionerna även här följer olika mönster. Det är alltså inte bara olika nivåer på en straffbenägenhetsskala som talar för att enkäterna mäter två olika saker. Då man ska förklara synen på straff pekar de faktorer som antas kunna påverka densamma åt skilda håll. I och med att ha fastslagit detta har jag besvarat min tredje och sista frågeställning. En ny fråga som uppstår är då vilken enkättyp som är mest valid i avseendet att mäta allmänhetens syn på straff.

Vilken enkättyp som är att föredra är inte självklart utifrån genomgången av möjliga påverkande variabler. Något som däremot är viktigt, i de fall man vill göra jämförelser över tid, är att man är konsekvent i frågekonstruktion i och med att det har visat sig påverka nivån på straffbenägenhet så pass mycket. I och med att många studier använder sig av frågekonstruktioner som snarast kan antas mäta det generella rättsmedvetandet skulle man kunna tänka sig att jag skulle argumentera för ett fortsatt användande av enkät B, vilken ligger närmare att belysa det generella rättsmedvetandet än enkät A. Jag anser däremot att tidigare

¹¹⁴ Bondeson (1979), s. 133

¹¹⁵ Balvig (2006a)

forskning, med jämförelser över tid och mellan länder, har visat att denna typ av frågeställning snarast mäter något annat än synen på straff.

I detta avsnitt har jag främst velat jämföra mina två enkäter för att se om samma förklaringsmodeller går att tillämpa på dem. Förklaringsmodellerna i sig har inte varit min främsta fokus. Nu när jag konkluderat att enkät A ger ett bättre mått på synen på straff kan det däremot vara intressant att även pröva en förklaringsmodell som ligger i linje med min socialkonstruktivistiska utgångspunkt. Detta kommer att göras i slutet av den avslutande diskussionen.

AVSLUTANDE DISKUSSION

Det brottsfall som utmärker sig i min studie är misshandel i nära relation där kvinnan i relationen blir misshandlad. I detta fall är de tillfrågade studenterna mer straffbenägna än i övriga vinjetter. Detta mönster framträder i båda enkättyperna. Jag kommer främst att fokusera detta brott för att söka förklaringar till straffbenägenhet. Diskussionen kan däremot läsas i ett vidare perspektiv och appliceras på andra brott än våld mot kvinnor i nära relation.

Som jag tidigare nämnde anser jag att Garland's teoretiska resonemang om "the criminology of the other" och "the criminology of the self" kan hjälpa till då vi ska tolka straffbenägenheten hos kriminologistudenterna.¹¹⁶ På samma sätt som Andersson beskriver har våld mot kvinnor de senaste åren diskuterats som ett prioriterat brott som kräver en speciell förklaringsmodell och speciella lösningar.¹¹⁷ Orsakerna till våldet går delvis att finna i en könsmaktsförståelse där ett ojämlikt samhälle antas generera mer våld mot kvinnor än ett jämlikt. Strafflagstiftningen antas i detta specifika brott kunna verka moralbildande och straffskärpningar ses därför som legitima. Som jag har beskrivit ovan rättfärdigas straffskärpningar även med argumentet att straffet måste avspegla hur strängt allmänheten ser på brottet. Dessa tendenser karakteriserar den grova brottsligheten vars politiska lösningar Garland tolkar som en form av symboliskt förnekande från politikernas sida. Genom straffskärpningar kan politiker markera ett symboliskt fördömande av brottet men de förnekar samtidigt att de inte har lösningen på problemet genom att ge sken av att straffskärpningar skulle kunna vara lösningen. Även om kvinnorrättsorganisationer har strävat efter att beskriva våld mot kvinnor som ett brott som vi alla är en del av i och med att gärningsmannen hämtar näring från den könsmaktsstruktur på vilken vårt samhälle vilar verkar gärningsmannen snarare tolkas som "den andre". Detta karakteriserar den brottslighet som Garland benämner "the criminology of the other". När gärningsmannen tolkas som "den andre" ligger

¹¹⁶ Garland (2001), s. 137 f

¹¹⁷ Andersson (2002) exemplifierar inte med våld mot kvinnor i nära relation. Resonemanget som förs i kapitel 4 går däremot att applicera även på detta brott.

fördömanden närmare till hands och samma gärningsman har svårare att väcka vår empati. ”The criminology of the self” representerar vad Garland benämner vardagsbrottsligheten och denna karaktäriseras av en ansvarsgörande process där allmänheten förväntas agera som rationella och ansvarsfulla medborgare och på så sätt undvika att begå och utsättas för brott. Att så skarpt markera sitt avståndstagande i fallet om våld mot kvinnor i nära relation skulle kunna ses som ett ansvarsgörande av gärningsmannen som inte lyckas leva upp till det jämställda ideal som numera är en del av Sveriges självbild. En, enligt min mening, troligare tolkning är att den stränga hållningen bör ses som ett uttryck för en traditionell uppfattning om att ”man inte slår tjejer”. Att män är hårdare i sitt utdömande av straff i detta brott talar för den senare tolkningen.

Även gatuvåld, speciellt ungdomsvåld, och narkotikabrott har beskrivits som prioriterade områden inom kriminalpolitiken. I Axbergers studie var narkotikabrottslighet ett av brotten där spänningen mellan allmänhetens utdömande av straff och domarnas uppfattning var störst.¹¹⁸ Respondenterna i min studie är inte lika straffbenägna i dessa vinjetter. Möjligen kan Christies teoretiska modell om det ideala offret bidra till att skapa ytterligare förståelse för skillnaden i respondenternas reaktion i de olika vinjetterna.¹¹⁹ I samma anda menar Lindén och Similä att allmänheten är mer straffbenägen om det finns ett tydligt brottsoffer.¹²⁰ Uppmärksammandet av kvinnor som offer för mäns våld har de senaste decennierna funnits på den politiska agendan och kvinnor har enligt flera forskare kommit att få status som ideala offer förutsatt att de följer förväntade mönster.¹²¹ Med ett idealiskt offer följer enligt Christie en ond gärningsman, en gärningsman som kan tänkas mötas av ett moraliskt fördömande snarare än förståelse.

De som förespråkar hårdare tag i narkotikafrågan har beskrivit narkotikabrottens offer för att vinna sympatisörer. Det beskrivna brottsoffret har varit allt från Sverige som nation till ”våra ungdomar”. Möjligheten finns ändå att studenterna i min studie har svårt att identifiera ett tydligt brottsoffer i den vinjett som beskrivs och att detta påverkar dem i en mildare riktning.

Den nordiska studien kommer att studera grövre brott än vad min studie gör. Om man kopplar detta faktum till Garlands tankar om ”the criminology of the other”, är det att vänta att gärningsmännen i dessa fall än mer kommer att ses som ”den andre” och mötas med moraliska fördömanden.

¹¹⁸ Axberger (1996), s. 111. Allmänheten var alltså strängare i sitt straff än domarna.

¹¹⁹ Christie (2001), s. 46-60

¹²⁰ Lindén & Similä (1982), s. 63

¹²¹ Andersson & Lundberg (2001), s. 67; Hydén (2001), s. 93; Christina Ericson (2005) studerar motioner som behandlar kvinnor som brottsoffer under åren 1971- 2000 där 84 % av motionerna med kvinnor som brottsoffer återfinns från 1986 och framåt, vilket tyder på en ökad fokus på frågan från politiskt håll.

I enkät A dömer respondenterna till mildare straff än vad en domstol skulle göra i samtliga fyra vinjetter. De underskattar däremot domstolarnas stränghet och upplever sig som strängare än gällande rättspraxis. Man uppfattar vidare folk i allmänhet som hårdare än vad man själv är. Kanske bör man tolka det faktum att man strävar efter att placera sig själv i en mittposition, mellan det straff man tror att domstolen skulle döma och det straff som man tror att allmänheten anser vara passande, som ett sätt att framhålla sin egen hållning som nyanserad jämfört med folk i allmänhet.

Jag nämnde tidigare att jag haft anledning att utveckla min vetenskapsteoretiska hållning under studiens gång. Min utgångspunkt var att vi är sociala produkter av en samhällsstruktur. I och med att samhällsklimatet snarast uppmanar oss till att yrka på hårdare straff borde allmänheten, i enighet med mitt strukturalistiska resonemang, döma till hårdare straff än rättspraxis. Detta är, som vi sett, inte fallet. Denna upptäckt fick mig att ompröva min hållning. Ett samhällsklimat smittar alltså inte av sig så lätt på enskilda individer.

De nyss nämnda analyserna är gjorda på gruppnivå. När man studerar samvariationen mellan den egna synen på straff och hur man uppfattar allmänheten och rättsväsendet ser man att dessa tre variabler i hög grad samvarierar.¹²² Hittills i den avslutande diskussionen har jag främst tagit fasta på vad som förklarar en straffbenägen hållning mot ett brott eller mot en gärningsman. I och med att respondenterna i enkät A faktiskt dömer till mildare straff än domstolarna är det intressant att se till en förklaringsmodell som även kan säga något om dem som befinner sig på den mildare delen av en straffbenägenhetsskala. Det visar sig att de som dömer till förhållandevis låga straff även uppfattar rättssystemet och allmänheten som relativt milda. Man identifierar sig således till viss del med rättsväsendet och allmänheten. Det sätt varpå man konstruerar sin identitet är i detta fall genom att identifiera sig med sin omvärld. Mildheten minskar i takt med avståndet från andra. En mer straffinriktad hållning tyder alltså även på ett visst avstånd till det man tror är rättsväsendets hållning.

Framtida forskning

För att vidare testa den metod där respondenterna får reda på det straff som domare har dömt ut bör studier göras med manipulerade straff, liksom Axberger gjorde på 1990-talet. För att se huruvida respondenterna faktiskt förhåller sig till det angivna straffet eller om de svarar utifrån en spontan känsla skulle man kunna studera om svaren skiftar då straffet manipuleras eller om respondenterna alltid säger sig vilja ha hårdare straff.¹²³

¹²² Se bilaga 7 för en tabell på denna regressionsanalys. Analysen gäller för vinjett 2 om misshandel i nära relation men de andra vinjetterna uppvisar liknande mönster.

¹²³ Det skrivs för tillfället en kandidatuppsats vid Kriminologiska institutionen där denna metodologiska fråga prövas.

Vidare skulle det behövas fler kvalitativa studier på området för att öka kunskapen om vad önskan om hårdare straff, som framkommer i studier av det generella rättsmedvetandet, innebär för respondenterna. Av vikt är vad respondenterna tror att man uppnår med straff samt vad de anser att man bör uppnå med straff. Det är även viktigt att försöka fastställa varför manipulationerna gav olika resultat i enkät A och B.

I min enkätstudie gavs enbart svarsalternativ som i dagens svenska rättssystem klassas som straff eller påföljd. Det är enligt min mening av vikt att även andra svarsalternativ inkluderas. Dels för att möjliggöra en jämförelse med andra länder, som har exempelvis medling som en påföljd. Dels för att möjliggöra mer nyanserade svar. Brottsoffer har i dagens politiska och mediala debatt stått i fokus och det skulle därför även av denna anledning vara intressant att inkludera svarsalternativet medling och skadestånd till brottsoffret trots att dessa inte är att betrakta som påföljder enligt svensk rättspraxis.

På samma sätt som mer information om gärningsmannen kan generera en mildare hållning i utdömande av straff kan man föreställa sig att mer information om brottsoffret och dennes skador påverkar de svarande i motsatt riktning. Studier som laborerar med variabler och informationsmängd om brottsoffret skulle kunna belysa den polarisering av gärningsman och brottsoffer som vi idag erfar i många medier. Att manipulera såväl gärningsmannens som brottsoffrets kön hade också varit intressant men gjordes inte på grund av studiens begränsade tidsram.

Jämförelser med media skulle kunna tydliggöra medias roll som formare av allmänhetens syn på straff. Jämförelser över tid skulle tydliggöra det faktum att straffskärpningar i ett land inte självklart påverkar allmänhetens uppfattning om straff.¹²⁴

Bondeson och Bodin har hävdad att intervjumetoden ger en mer nyanserad bild av allmänhetens syn på straff medan Balvig tillskriver informationsmängden om brottsfallen och straffalternativen denna nyansering. Fler studier som syftar till att ge en mer nyanserad bild av allmänhetens syn på straff är enligt min mening välkomna. Snarare än att visa vilken nivå allmänheten placerar sig på vad gäller straff, skulle jag vilja se studier som ger förklaringar till varför allmänheten vill ha de straff de vill.

¹²⁴ Utländska studier av medias påverkan på allmänhetens syn på straff finns. Se Becket (1997) i Tham (2003), s. 9

LITTERATUR

- Andersson, B & Lundberg, M (2001) ”Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem”. I: Åkerström, M & Sahlin, I (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur. s. 63-91.
- Andersson, R (2002) *Kriminalpolitikens väsen*. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Ashworth, A (1995) ”Inledning”. I: Victor, D (red.) *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Fritzes Förlag AB. s, 15-18
- Ashworth, A (1997) ”Sentencing”. I: Maguire, M m. fl. (red.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press. s, 1095-1135
- Axberger, H (1996) *Det allmänna rättsmedvetandet*. Brå-rapport 1996:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Balvig, F (2006a) *Danskernes syn på straf*. Danska advokatsamfundet. www.advokatsamfundet.dk (2009.01.07)
- Balvig, F (2006b) *Metodisk redegørelse vedrørende undersøgelsen af danskernes syn på straf*. Danska advokatsamfundet. www.advokatsamfundet.dk (2009-01-07)
- Blixt, M (2007) *Förtroendet för rättsväsendet. Resultat från Nationella trygghetsundersökningen, 2006*. Brå-rapport 2007:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bondeson, U V (1979) ”Det allmänna rättsmedvetandet – en legal fiktion”. I: Bondeson, Ulla (red.) *Rationalitet i rättssystemet*. Stockholm: Liber Förlag. s, 123-143
- Bondeson, U V (2003) *Nordic Moral Climates. Value Continuities and Discontinuities in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. New Brunswick: Transactions Publishers.
- Bondeson, U V (2005) *Crime and Justice in Scandinavia*. Köpenhamn: Forlaget Thomson
- Bondeson, U V (2007) *Crime, Punishment and Justice. Selected Articles from a Scholarly Career*. Köpenhamn: DJØF Publishing.
- Cavadino, M & Dignan, J (2006) *Penal Systems. A Comparative Approach*. London: Sage.
- Christie, N (2001) ”Det idealiska offret”. I: Åkerström, M & Sahlin, I (red.), *Det motspänstiga offret*, Lund: Studentlitteratur. s. 46-60
- Croneman, J (2009) ”Tony Olsson: Utbrytare. Så lyckades Sveriges mest kända fångar fly”. *Dagens Nyheter*.
<http://www.dn.se/dnbok/recension-tony-olssonutbrytare-sa-lyckades-sveriges-mest-kanda-fangar-fly-1.865563> (2009.05.14)
- Edling, C & Hedström, P (2003) *Kvantitativa metoder. Grundläggande analysmetoder för samhälls- och beteendevetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Ericson, C (2005) *Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000 – en analys i ljuset av tre feministiska perspektiv*. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

- Garland, D (2001) *The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: University Press.
- Gelb, K (2008a) *Measuring Public Opinion about Sentencing*. Melbourne: Sentencing Advisory Council.
- Gelb, K (2008b) *More Myths and Misconceptions*. Melbourne: Sentencing Advisory Council.
- Gelb, K (2006) *Myths and Misconceptions: Public Opinion versus Public Judgment about Sentencing*. Melbourne: Sentencing Advisory Council.
- Hydén, M (2001) ”Misshandlade kvinnors uppbrott: en motståndsprocess”. I: Åkerström, M & Sahlin, I (red.), *Det motspänstiga offret*, Lund: Studentlitteratur. s. 92-118
- Jareborg, N (1995) ”Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om offensiv och defensiv straffrättspolitik”. I: Victor, D (red.) *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Fritzes Förlag AB. s. 19-37
- Lappi- Seppälä, T (2000) ”The Fall of the Finish Prison Population”, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Nr. 1, s. 27-40
- Lindén, P & Similä, M (1982) *Rättsmedvetandet i Sverige*. Brå-rapport 1982:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Lindgren, S (2005) ”Social Constructionism and Criminology: Traditions, Problems and Possibilities.”, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Nr. 1, s. 4-22
- Litzén, S (2006) *Oro för brott i urban miljö. Trygghetsundersökningar med anknytning till Stockholm*. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Martens, P, Shannon, D & Törnqvist, N (2008) *Diskriminering i rättsprocessen. Om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*. Brå-rapport 2008:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Pennings, P m.fl. (1999) *Doing Research in Political Science. An introduction to comparative methods and statistics*. London: Sage Publications.
- Pratt, J (2007a) ”Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism”. *British Journal of Criminology*. Nr. 48, s. 119-137
- Pratt, J (2007b) ”Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess. Part II: Does Scandinavian Exceptionalism Have a Future?” *British Journal of Criminology*. Nr. 48, s. 275-292
- Pratt, J (2007c) *Penal Populism*. London: Routledge.
- Pratt, J & Clark, M (2005) ”Penal Populism in New Zealand”. *Punishment and Society*. Nr. 7, s. 303-322

- Roberts, J V & Hough, M (1999) "Sentencing Trends in Britain: Public Knowledge and Public Opinion". *Punishment and Society*. Nr 1, s. 11-26
- Roberts, J V. & Stalans, L J (2000) *Public Opinion, Crime and Criminal Justice*. Oxford: Westview Press.
- Roberts, J V m.fl. (2003) *Penal Populism and Public Opinion. Lessons from Five Countries*. New York: Oxford University Press.
- Roberts, J V. & Hough, M J (2005) *Understanding Public Attitudes to Criminal Justice*. Open University Press.
- Sahlin, I (2002) "Sociala problem som verklighetskonstruktioner". I: Meeuwisse, A & Swärd, H (red.), *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & Kultur. s.109-129
- SOU 2008:85. *Straff i proportion till brottets allvar*.
- Tham, H (2003) *Law and Order – from Below or from Above?* Stockholm: Kriminologiska institutionen. Stencil.
- Tham, H (2001) "Brottsoffrets uppkomst och framtid". I: Åkerström, M & Sahlin, I (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- Tham, H (1999) "Lag och ordning som vänsterprojekt? Socialdemokratin och kriminalpolitiken". *8 reflektioner om kriminalpolitiken*. Brå-rapport 2009:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Tham, H (1995) "Från behandling till straffvärde. Kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat". I: Victor, D (red.) *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Fritzes Förlag AB. s. 78- 109
- van Dijk, J, van Kesteren, J & Smit, P (2007) *Criminal Victimization in International Perspective. Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. Haag: Boom Legal Publishers.
http://www.unicri.it/wwd/analysis/icvs/pdf_files/ICVS2004_05report.pdf (2008.11.19)
- van Dijk, J m. fl. (2005) *The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005*.
<http://www.europeansafetyobservatory.eu/downloads/EUICS%20-%20The%20Burden%20of%20Crime%20in%20the%20EU.pdf> (2008.11.19)
- Victor, D (1995) "Politik och straffsystem – ett drama under utveckling". I: Victor, D (red) *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Fritzes Förlag AB. s. 57-77
- von Hofer, H (2008) *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750-2005. Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
http://www.criminology.su.se/content/1/c6/04/56/86/Brott_och_straff_i_Sverige_2008.pdf (2008-12-20)
- Wacquant, L (2005) "The great penal leap backward: Incarceration in America from Nixon to Clinton." I: Pratt, J m.fl. (red) *The New Punitiveness. Trends, theories, perspectives*. Cullompton: Willian Publishing. s. 3-26

Bilaga 1. Frågeschema. Varje frågeschema består av 4 olika variabelkombinationer. Se sid. 18 för en beskrivning av skapande av de olika variabelkombinationerna.

	Vinjett 1	Vinjett 2	Vinjett 3	Vinjett 4
Frågeschema 1	1	7	5	3
Frågeschema 2	2	8	6	4
Frågeschema 3	3	1	7	5
Frågeschema 4	4	2	8	6
Frågeschema 5	5	3	1	7
Frågeschema 6	6	4	2	8
Frågeschema 7	7	5	3	1
Frågeschema 8	8	6	4	2

Bilaga 2. Beskrivning av mitt urval utifrån bakgrundsvariabler. (Procent)

Kön	Man	35
	Kvinna	65
Ålder	25 år eller yngre	80
	25 till 35 år	20
	35 år eller äldre	0
Föräldrars utbildningsnivå	9 år eller mindre	11
	9 till 12 år	22
	Mer än 12 års utbildning	67
Studeir	Läser kriminologi som fristående kurs	80
	Läser kriminologi inom ramen för lärarprogrammet	20

Bilaga 3. Den presentation av straffalternativ som respondenteran fick ta del av i samband med ifyllandet av enkäten

ÖVERSIKT AV STRAFF

Dagsböter

Ett bötesstraff som tar hänsyn till hur allvarligt brottet är samt till den dömdes ekonomiska situation. Som minst utdöms 30 dagsböter och som mest 150 för ett brott.

Villkorlig dom

Den dömda slipper annat straff under förutsättning att denne sköter sig under en prøvotid på två år. Denna påföljd kan bland annat kombineras med dagsböter eller samhällstjänst. Den dömda står inte under övervakning under prøvotiden.

Skyddstillsyn

I stället för fängelse får den dömda skyddstillsyn under en del av prøvotiden som sträcker sig över tre år. Restriktioner kring den dömdes livsföring kan förekomma. Om domen innefattar någon form av behandlingsplan, exempelvis mot alkohol- eller narkotikamissbruk, ska den dömda fullfölja behandlingen. Skyddstillsyn kan kombineras med samhällstjänst.

Intensivövervakning med elektronisk kontroll

Vid utdömande av korta fängelsestraff kan detta verkställas utanför anstalt. Detta görs genom intensivövervakning med elektronisk fotboja kombinerat med förbud att vistas utanför bostaden annat än på angivna tider, exempelvis för arbete.

Fängelse

Den dömda får vistas på en kriminalvårdsanstalt, som endera är öppen eller sluten. Tiden kan variera från fjorton dagar till många år.

Bilaga 4. De fyra vinjetterna

1. Gatuvåld

Klockan är två på natten och Elias är på väg hem från en fest. Elias har bråkat med sin flickvän och lämnat festen tillsammans med en bekant, Cristian. Elias och Cristian pratar om händelsen, och Elias är både ledsen och arg över sin flickvåns beteende.

Cristian och Elias följs åt hemåt genom stan och på vägen stannar de till vid en grill för att köpa något att äta. De står utanför grillen och äter, och Elias går sedan in för att gå på toaletten.

När Elias kommer ut igen är Cristian borta. Elias börjar leta efter Cristian och går fram och tillbaka framför grillen. En bit bort sitter Kevin och Jon. De har också varit på grillen och sitter nu och äter. Kevin och Jon pratar och skrattar. Elias känner varken Kevin eller Jon.

Elias hör inte vad de säger, men uppfattar att det är honom de talar om och skrattar åt. Elias fortsätter att leta efter Cristian och börjar bli otålig och irriterad över att Cristian bara har gått sin väg. Elias går bort till Kevin och Jon för att höra om de sett Cristian. Kevin och Jon är mitt i ett samtal, så Kevin vänder bara huvudet mot Elias och säger "nä", varefter Kevin och Jon fortsätter sitt samtal och struntar i Elias. Elias blir nu förbannad och tar tag i Kevins arm och säger: "Du skall inte vara så nedlåtande mot mig". Kevin försöker vrida sig fri. Elias slår därefter Kevin med knytnåven på ena sidan av huvudet och på axeln. Elias springer sedan därifrån. Kevin får ett sår vid mungipan, som måste sys med två stygn.

Elias är 18 år och är inte tidigare straffad.

2. Våld i parförhållande

Samir och Maria är gifta och bor ihop. Tillsammans har de dottern Sara. Deras äktenskap har fungerat dåligt under senare år, och de grälar allt oftare. Samir och Maria bestämmer sig för att försöka tala ut om problemen. De avsätter en helg för att vara tillsammans ensamma och skaffar en barnflicka åt Sara.

Redan på fredag kväll blir de dock ovänner och diskussionen utvecklar sig till ett våldsamt gräl. Samir lämnar upprörd lägenheten och går tillsammans med några vänner ner på stan. Maria är ledsen över att kvällen utvecklats på ett sådant sätt men tänker inte sitta kvar ensam. Kort därefter lämnar hon också lägenheten för att vara tillsammans med några vänner.

Under kvällens lopp ångrar Samir att han försummat möjligheten att få tala ut. Han ringer därför flera gånger hem till Maria, som dock inte är hemma. Han försöker även ringa till Marias mobil men får inget svar, och Maria ringer inte tillbaka. Samir ger sig tillbaka till lägenheten runt klockan ett på natten. Närmare två kommer Maria hem. Samir vill veta var Maria har varit. Maria säger: ”Jag orkar inte pratat med dig nu”. Samir vill dock tala ut och vill dessutom veta var Maria varit. Maria svarar fortfarande inte på Samir frågor och vill inte prata med honom.

Samir börjar bli svartsjuk, eftersom Maria inte vill prata om kvällen. Dessutom är Samir sur över att Maria inte vill försöka tala ut om deras problem. Då Maria fortsätter att inte vilja svara på hans frågor, börjar Samir beskylla henne för otrohet. Maria blir förbannad och de grälar högljutt och beskyller varandra för otrohet. Samir blir allt mer uppretad. Vid ett tillfälle säger Maria att det är bättre att de skiljer sig. Samir blir arg och slår Maria i bröstet. Maria faller omkull. Samir sparkar Maria två gånger i ryggen. Maria försöker värja sig med händerna, men Samir sparkar Maria igen. Han sparkar dels i sidan, dels på händerna och ger Maria ytterligare ett knytnävsslag som träffar hennes bakhuvud.

Maria kommer på benen och ropar att nu är det definitivt slut. Hon springer därefter ut från lägenheten och ger sig av till akuten, där hon blir undersökt och röntgenfotograferad. Maria har blåmärken på bröstet och ryggen och har ont i nacken, ryggen och revbenen de närmaste fyra till fem dagarna. Hon har dessutom brutit två fingrar på höger hand. Maria ansöker om skilsmässa och paret skiljer sig sedan.

Samir är 40 år och är inte tidigare straffad.

3. Trafik – vållande till annans död

Carlos befinner sig i sin bil, en åtta år gammal Ford, en novemberkväll. I framsätet sitter Sofia och Carin och Emanuel sitter i baksätet. Klockan är 23.30 och de är på väg hem till Z-stad efter en fest. Carlos kör mellan Y-stad och Z-stad nästan varje dag och kan därför vägen bra. Stämningen i bilen är god, de lyssnar på hög musik och Carlos kör omkring 120 – 140 km i timmen. Det är en vanlig landsväg och hastighetsgränsen är 80 km i timmen. Efter att ha kört ca tio minuter börjar CD-spelaren spela ojämnt. Carlos börjar därför trycka på CD-spelarens knappar. Han fortsätter i 120 km i timmen samtidigt som han pillar på CD-spelaren och under korta perioder tittar han bort från vägen och ned på CD-spelaren.

Längre fram på landsvägen har en personbil svängt ut. Personbilen kommer från en sidoväg och håller på att öka farten till tillåtna 80 km i timmen. Carlos kommer bakifrån i 120 km i timmen och observerar inte bilen framför. Carlos får syn på baklyktorna på bilen framför först då han är så nära att han inte har möjlighet att bromsa. Carlos gör därför en undanmanöver till vänster om den framförvarande bilen. Carlos förlorar dock kontrollen över sin bil, som snurrar nästan ett halvt varv och fortsätter tvärs över på den motsatta körbanan och ned över vägrenen där den träffar ett kraftigt staket.

Vid sammanstötningen med staketet trycks bilens kaross kraftigt in. Passageraren i framsätet, Sofia, kastas mot framfönstret. Härvid skadas Sofias hjärna så svårt att hon avlider på stället. Carin, som suttit bakom Sofia, får svåra skador: bland annat ett brutet skulderblad, tre brutna revben, en punkterad lunga, ett brott på bäckenbenet och flera kotbrott på ryggraden. Carin överlever, men är inlagd i fyra veckor varefter hon skrivs ut till fortsatt öppenvård och rehabilitering. Det finns risk att Carin får bestående men av skadorna. Emanuel och Carlos, som båda sitter på bilens vänstra sida, slipper undan med ytliga sår i ansiktet och på kroppen. Alla passagerarna hade säkerhetsbälte vid olyckstillfället.

Carlos är 21 år och är inte tidigare straffad.

4. Försäljning av narkotika

Jonny köper en påse med 3,5 gram kokain. Han tar kokainet med till sin lägenhet och fördelar kokainet på tio "försäljningspåsar" som vardera innehåller ca 0,35 gram kokain. Jonny saknar konstant pengar och han har därför beslutat sig för att tjäna lite extra på kokain. Om alla påsarna blir sålda, förväntar han sig ett överskott till sig själv på omkring 1 000 kronor.

Jonny ringer några bekanta för att fråga om de kan tänka sig köpa något av kokainet, men ingen har lust eller pengar att köpa någon av påsarna. Samma kväll går Jonny in på ett disco för att sälja kokainet. Jonny säljer två påsar till André och håller på att sälja ytterligare två påsar till Jessica när polisen, som har övervakat Jonny på discot, griper honom. André och Jessica smiter undan, men polisen konfiskerar de två kuvert som Jessica höll på att köpa av Jonny. Vidare hittar polisen vid en genomsökning av Jonnys fickor de resterande sex försäljningspåsar. Jonny erkänner att han haft för avsikt att sälja samtliga tio kuvert på utestället.

Jonny är 39 år och är inte tidigare straffad.

Bilaga 5. Svarsformulär för enkättyp A.

	Vad tror du att straffet skulle ha blivit vid en domstol?	Vad anser du personligen att straffet bör vara?	Vad tror du att människor generellt anser att straffet bör vara?
Inget straff	☐	☐	☐
Böter, fast belopp			
Under 1000	☐	☐	☐
1000- 2000	☐	☐	☐
Dagsböter			
Upp till 1 månadslön	☐	☐	☐
Mellan 1 och 2 månadslöner	☐	☐	☐
Mellan 2 och 3 månadslöner	☐	☐	☐
Villkorlig dom			
2 år	☐	☐	☐
2 år samt samhällstjänst	☐	☐	☐
2 år samt dagsböter	☐	☐	☐
Skyddstillsyn			
3 år	☐	☐	☐
3 år samt samhällstjänst	☐	☐	☐
3 år samt dagsböter	☐	☐	☐
Intensivövervakning med fotboja			
Under 2 månader	☐	☐	☐
Mellan 2 och 3 månader	☐	☐	☐
Mellan 3 och 6 månader	☐	☐	☐
Fängelse			
Upp till 1 månad	☐	☐	☐
Mellan 2 och 3 månader	☐	☐	☐
Mellan 4 och 12 månader	☐	☐	☐
Över 1 år	☐	☐	☐

Annat, vad?.....

Bilaga 6. Svartsformulär för enkättyp B. Exemplet visar vinjett 1, om gatuvåld.

I ett fall som liknar det du just läst om fick den dömda nyligen 40 timmars samhällstjänst som brottspåföljd. Anser du att påföljden är:

Alltför sträng Lite för sträng Passande Lite för mild Alltför mild Vet inte

Vad tror du att människor generellt anser om den brottspåföljden i ett liknande fall?

Alltför sträng Lite för sträng Passande Lite för mild Alltför mild Vet inte

Bilaga 7.

Tabell: Vad påverkar straffbenägenheten vad gäller våld i nära relation? (Enkät A; Linjär regression)

	Modell 1	Modell 2
Konstant	7,000***	1,012#
Kön	-0,955**	-0,418*
Vad man tror domstolar dömer		0,406***
Vad man tror andra skulle döma		0,561***
Justerad R2	0,065	0,731

signifikant på 80 %-nivå; * 90 %; ** 95 % och *** 99 %